

Наталія Клименко,

докторка наук із державного управління, доцентка, професорка
кафедри глобальної та національної безпеки, Навчально-
науковий інститут публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

РОЗДІЛ 3.5. ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ТА ШЛЯХИ ЇЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Анотація. *Забезпечення соціальної безпеки є невід'ємною функцією держави. Зважаючи на зазначене, метою розділу є дослідження проблем забезпечення соціальної безпеки в сучасних умовах та шляхів їх розв'язання. Методологічну основу дослідження складають сучасні загальні та спеціальні методи наукового пізнання, серед яких зокрема: аналіз, індуктивний та дедуктивний, узагальнення, синтез та прогнозування. У процесі дослідження соціальну безпеку було розглянуто як соціальне явище та об'єкт наукових досліджень; надано характеристику об'єктів соціальної безпеки та досліджено компетенції суб'єктів її забезпечення; визначено пріоритети розв'язання проблеми забезпечення соціальної безпеки України сучасних умовах державотворення; досліджено особливості забезпечення соціальної безпеки в умовах воєнного стану. Оригінальність дослідження полягає в тому, що авторка здійснила спробу узагальнити визначені чинним законодавством компетенції суб'єктів забезпечення соціальної безпеки, виокремити пріоритетні напрями розв'язання проблеми забезпечення соціальної безпеки України та дослідити особливості забезпечення соціальної безпеки в умовах воєнного стану.*

ніх та зовнішніх процесів, для нейтралізації можливих негативних ситуацій у процесі реалізації державної політики в усіх сферах. Адже соціальна безпека є суспільним благом, що концентрує та перерозподіляє життєві ризики [72; 734].

Зважаючи на зазначене, метою розділу є дослідження проблем забезпечення соціальної безпеки в сучасних умовах та шляхів їх розв'язання. Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання:

- розглянути соціальну безпеку як соціальне явище та об'єкт наукових досліджень;
- надати характеристику об'єктів соціальної безпеки та дослідити компетенції суб'єктів її забезпечення;
- визначити пріоритети розв'язання проблеми забезпечення соціальної безпеки України сучасних умовах державотворення;
- дослідити особливості забезпечення соціальної безпеки в умовах воєнного стану.

Методологічною основою дослідження є сучасні загальні та спеціальні методи наукового пізнання, серед яких використовувались зокрема: аналіз – під час дослідження змісту основних понять, компетенцій суб'єктів забезпечення соціальної безпеки та характеристики об'єктів соціальної безпеки, пріоритетів розв'язання проблеми забезпечення соціальної безпеки України сучасних умовах державотворення та виявлення особливостей її забезпечення в умовах воєнного стану; індуктивний та дедуктивний – для аналізу та узагальнення інформації з тематики дослідження; узагальнення, синтез і прогнозування – для узагальнення опрацьованих матеріалів та формулювання висновків за результатами дослідження.

3.5.1. Соціальна безпека як соціальне явище та об'єкт наукових досліджень

Основу соціальної безпеки становлять інтереси окремих людей, на яких базуються інтереси суспільства та держави загалом. Водночас держава розглядається як інструмент, який допомагає забезпечувати кращі умови для розвитку людини, суспільства й самої держави, а узагальнена схема розв'язання проблем соціальної безпеки ґрунтується на трьох базових елементах: інтереси – загроза – захист [3].

Варто зазначити, що науковці розглядають соціальну безпеку з чотирьох напрямів:

– «вертикальний» – розгляд соціальної безпеки з позиції окремих елементів ієрархічної структури, що описує забезпечення формування та розвитку системи соціальної безпеки на мікроекономічному й регіональному рівнях (соціальна безпека держави детермінована соціальною безпекою регіонів і окремих територій);

– «горизонтальний» – наголошується на функціональній структурі соціальної безпеки: трудового потенціалу, соціальної сфери, ринку праці й зайнятості населення, міграційній безпеці;

– «зовнішньоекономічний» – визначає захищеність життєво важливих інтересів соціальних суб'єктів на макро- та мікрорівнях, збереження й розвиток людського потенціалу, підтримку ефективного стимулювання діяльності людей, систем їхньої соціалізації та життєзабезпечення, невмирущих цінностей, моральності тощо;

– «моністичний» – характеризує найважливіші пріоритети забезпечення соціальної безпеки, що пов'язані з розв'язання проблеми поширення тіньової економіки, корупції, «інституційних пасток» тощо [16, с. 24].

При цьому варто зазначити, що серед науковців, які її досліджують, немає одностайності у визначенні змісту поняття «соціальна безпека». Одне з таких тлумачень визначає її як «захищеність життєво важливих інтересів людини, громадянина, суспільства, своєчасне виявлення, запобігання й нейтралізацію загроз національним інтересам у соціальній сфері, за якої забезпечуються належний рівень життя населення, розширене відтворення, людський розвиток та соціальний прогрес у суспільстві» [32, с. 278].

Прихильники ризик-орієнтованого підходу розуміють її як «стан захищеності від загроз і ризиків держави, яка використовує сукупність заходів щодо захисту своїх інтересів та інтересів громадян у соціальній сфері, розвитку соціальної структури й відносин у суспільстві, системи життєзабезпечення та соціалізації людей, способу їх життя відповідно до інтересів прогресу нинішніх і майбутніх поколінь» [21, с. 214–215].

Окремі дослідники пропонують трактувати соціальну безпеку як системну триаду:

– як цілісну систему взаємопов'язаних елементів, де головні відмінності між соціальною безпекою регіону й безпекою діяльності людини та формування соціальної безпеки необхідні для координації соціальних процесів у регіоні, що дають змогу окремим елементам системи використовувати

ти обмежену здатність регіонального розвитку безперервно створювати нові виклики й загрози;

– як організаційно замкнену одиницю суспільної безпеки, що визначається сукупністю взаємодій її складових (окремих видів безпеки), які за допомогою стійкого функціонування соціальних інститутів на загальнодержавному та регіональному рівнях рекурсивно забезпечують єдність у просторі й часі життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави та сприяють захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз та специфікують межі регіональної цілісності;

– як стан і характеристику міри досягнення оптимального рівня безпеки (кожного поточного моменту й на майбутнє) функціонування, відтворення й розвитку соціальної системи, що забезпечується сукупністю здійснюваних державою й суспільством, політичних, правових, економічних, ідеологічних, організаційних і соціально-психологічних заходів, що дають можливість зберігати існуючі в суспільстві конституційний лад, соціальну стабільність, не допускаючи їх ослаблення й тим більше підриву [66, с. 49–50].

Зарубіжні автори описують соціальну безпеку категорією «human security» (людська безпека), під якою розуміють «захист від загроз для життя окремого індивіда та його якості, за одночасного створення умов для вільного розвитку особистості й реалізації її прав та можливостей брати участь у суспільному житті як на національному, так і міжнародному рівні» [21, с. 215].

У вітчизняних нормативно-правових актах соціальну безпеку визначено як «стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни» [24].

Із поняттям «соціальна безпека» нерозривно пов'язані такі поняття, як «соціальні інтереси», «загрози соціальним інтересам», «система соціальної безпеки».

Соціальні інтереси – це усвідомлена інтегрована система потреб у благополучному існуванні, відтворенні й розвитку людини, суспільства й держави. Вони базуються на фундаментальних цінностях, прагненнях та потребах народу. На основі соціальних інтересів з урахуванням конкретно-історичних внутрішніх і зовнішніх чинників формуються цілі та завдання держави щодо забезпечення її соціальної безпеки. З усіх соціальних інтересів слід

виділяти пріоритетні (або життєво важливі), задоволення яких забезпечує існування та можливості прогресивного розвитку людини, суспільства й держави. Визначення пріоритетності існуючих інтересів дає змогу знаходити та приймати оптимальні рішення, а також прогнозувати наслідки їх реалізації [3].

Загрози соціальним інтересам – це дії політичних або природних сил, вплив перебігу соціальних, економічних та інших подій, а також ситуацій, що складаються в результаті цих подій, на процес життєдіяльності людини, суспільства, держави, які змушують країну йти на додаткові зусилля, вимагають певних витрат, мобілізації ресурсів із метою захисту власного народу [3].

Система соціальної безпеки – це фундаментальна категорія, що характеризує цілісність, яка відокремлена від зовнішнього середовища й має внутрішню структуру. При цьому будь-яка система живе і функціонує в оточенні середовища. Тому взаємозв'язок середовища й системи можна вважати однією з основних особливостей функціонування останньої, зовнішньою характеристикою, що визначає її внутрішні властивості [66, с. 44].

Структурно-функціонально система соціальної безпеки складається із суб'єктів соціальної безпеки (органи державної влади, інститути громадянського суспільства); об'єктів соціальної безпеки (інтереси й цінності людини, суспільства, держави); принципів формування та забезпечення соціальної безпеки; механізмів та інструментів державної політики щодо забезпечення соціальної безпеки [63, с. 196–197].

Головною відмінністю системи соціальної безпеки від інших систем є те, що вона завжди є певним поєднанням матеріального й ідеального, об'єктивного й суб'єктивного, стихійного і планомірного, випадкового й закономірного. Це зумовлено тим, що в суспільстві, на відміну від природи, діють люди, наділені свідомістю і волею; їхні вчинки завжди цілеспрямовані. Але діяльність людей не завжди приводить до очікуваних результатів, оскільки в складних суспільних явищах відбувається зіткнення протилежно орієнтованих сил, дій, вчинків різних суб'єктів, що і визначає об'єктивність (тобто незалежність від цілей і бажань цих суб'єктів) загального напрямку соціального процесу. Подібна об'єктивність закономірностей функціонування й розвитку суспільної системи є однією з найважливіших детермінант соціальної безпеки [66, с. 35].

Сучасна система соціальної безпеки базується на усвідомленні необхідності уникнення соціальних ризиків, тобто обставин, що об'єктивно погіршують життєдіяльність особи через сукупність соціально-економічних чинників, за яких виникає необхідність у соціальному захисті. За змістом найчастіше виокремлюються такі соціальні ризики, як непрацевдатність, безробіття, втрата годувальника, малозабезпеченість та інші [21, с. 214]. При цьому система соціальної безпеки має дві сторони: зовнішню, яка визначає дію економічних, політичних та духовних небезпек на систему, і внутрішню, що характеризує властивості опірності системи щодо дій середовища. Внутрішня безпека – це характеристика цілісності системи, що описує її здатність підтримувати своє нормальне функціонування в умовах зовнішніх і внутрішніх впливів. Зовнішня безпека – це здатність системи взаємодіяти зі зовнішнім середовищем без порушення найважливіших параметрів, що характеризують її безпечний стан [66, с. 44].

На основі вищезазначеного можна сформулювати два принципи організації системи соціальної безпеки:

– принцип локальності, що полягає в створенні умов нерозповсюдження небезпечних тенденцій, що з'явилися, та їх ліквідації на початковій стадії. Він економічно вигідніший, проте його може виявитися недостатньо у зв'язку з існуванням небезпеки і специфікою загрозливих явищ, зумовлених регіональними особливостями розвитку;

– принцип глобальності, який застосовується в разі порушення принципу локальності й полягає в створенні широкої системи протидії небезпеці [66, с. 44–45].

Згідно з функціональною орієнтованістю системи соціальної безпеки можна виокремити зовнішній і внутрішній механізми захисту. Зовнішній захисний механізм є надбудовою системи, яка має упорядкувати взаємодію системи й середовища. На нього покладається завдання створення комфортних із погляду безпеки умов існування системи: наявність мінімального рівня зовнішніх чинників, які загрожують існуванню системи, або тих, що призводять до неприпустимого відхилення показника безпеки від критичного значення; стан системи, що задовольняє першій вимозі, не повинен ускладнювати просування системи до мети, тобто обмежувати виконання системою свого призначення. Внутрішній захисний механізм покликаний вирішувати такі завдан-

ня: протистояти зовнішнім діям, що продукуються середовищем, із метою подолання зовнішніх загроз; здійснювати боротьбу зі структурними загрозами, що спричинені системою, зокрема власним механізмом; сприяти розвиткові (руху) системи для здійснення цільових призначень [66, с. 45].

Внутрішній та зовнішній механізми формування системи соціальної безпеки сприяють її прояву в різних формах, з-поміж яких (за ступенем наростання позитивної складової) можна вирізнити такі, як соціальна напруженість; соціальна нестійкість; соціальна стабільність (соціальний консенсус); соціальна цілісність [66, с. 45].

Соціальна напруженість характеризується загостренням у системі внутрішніх суперечностей об'єктивного й суб'єктивного характеру. У цьому сенсі вона є нижньою межею соціальної безпеки, що відокремлює суспільство від соціального вибуху, катастрофи, революційних потрясінь. При цьому сама по собі соціальна напруга – це процес, стадії якого відрізняються одна від одної за просторово-часовими параметрами і формами. Існує три таких стадії:

1) у процесі її реалізації відбувається приховане, таке, що не має явних зовнішніх ознак, зростання невдоволення. Для неї характерна неорганізована, переважно вербальна, форма виявлення невдоволення, зростання стурбованості причинами й масштабами змін, що відбуваються в суспільному житті;

2) загострення напруженості, відмінною рисою якої є чітке усвідомлення ненормальності існуючого становища й наявності в суспільстві соціальної напруженості. На цій стадії можуть виникати осередки різкого загострення напруженості в окремих регіонах і населених пунктах, спалахувати конфлікти;

3) характеризується зменшенням соціальної напруженості, поступовим зникненням рис, характерних для цього стану суспільного життя. Однак конфлікти, що виникли на попередній стадії, можуть ще тривати, не створюючи разом із тим широкого суспільного резонансу [66, с. 46].

Соціальна нестійкість – припускає наявність позитивних (порівняно з першою формою) тенденцій. Проте вони ще не мають довгострокового, стійкого характеру, що спричиняють нестабільний стан суспільства. Найбільш істотними можна вважати три аспекти: суб'єктивне відчуття пристосованості людей до нового життя, планування ними свого майбутнього, їх повсякденний емоційний стан [66, с. 46].

Соціальна стабільність – динамічний, еволюційний і безперервний за своїми базовими параметрами стан, за якого розвиток соціальних процесів здійснюється на основі балансу інтересів різних соціальних груп, тобто стійкості соціальної системи, що дає їй можливість ефективно функціонувати й розвиватися в умовах зовнішніх і внутрішніх дій, зберігаючи свою структуру й основні якісні параметри на державному та регіональному рівнях [66, с. 46–47].

Соціальна цілісність – це внутрішня та принципова єдність властивостей складових системи [66, с. 49].

Для забезпечення соціальної безпеки створюється відповідна система, як являє собою комплекс організаційних структур, засобів, скоординованих дій і заходів, що здійснюються з метою розробки та реалізації стратегії соціальної безпеки та цілеспрямованих рішень щодо захисту життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Ця система вміщує концептуальний, організаційний і ресурсний аспекти. Концептуальні основи необхідні для своєчасної та якісної розробки методології, стратегії й тактики дій щодо забезпечення соціальної безпеки. Організаційне забезпечення пов'язане зі створенням відповідної правової бази, необхідних структур, що в єдиному комплексі розв'язують проблеми соціальної безпеки. Ресурсне забезпечення необхідне для захисту соціальних інтересів із використанням доцільної кількості сил і засобів у потрібному місці в потрібний час. Метою системи забезпечення соціальної безпеки є реалізація стратегії та політики соціальної безпеки, зміст яких визначається пріоритетними соціальними інтересами й діючими на них загрозами [3].

При цьому варто зазначити, що соціальна безпека держави реалізується через дотримання в державній політиці певних принципів, а саме:

- додержання балансу соціальної справедливості та економічної ефективності;
- запобігання виникненню соціальних загроз, ризиків, небезпек;
- соціальна відповідальність;
- підвищення соціальної свідомості людини щодо самозбереження, самозахисту, саморозвитку;
- забезпечення безпеки соціального розвитку;
- перевага переговорних та мирних процедур, домовленостей при вирішенні конфліктів (спорів);

– інформаційна відкритість та прозорість, розвиток культури безпеки і страхування соціальних та економічних ризиків, інтеграція з міжнародними системами безпеки;

– збалансування економічної та соціальної складових національної безпеки при визначенні принципів забезпечення соціальної безпеки [65, с. 46; 137].

Метою соціальної безпеки прийнято вважати:

– зменшення майнового розшарування (забезпечення достатніх умов для життя, доступ до медичних послуг; подолання бідності та соціальної ізоляції);

– гарантування права на адекватну винагороду (підтримка сімей, неповнолітніх та непрацевдатних), оскільки зростання нерівності в доходах скорочує соціальну мобільність, руйнує «соціальні ліфти»;

– подолання соціальної несправедливості щодо відсутності доходів (або недостатнього їх рівня), спричинених безробіттям, хворобою, інвалідністю, вагітністю та пологами, старістю або смертю члена сім'ї;

– усунення дискримінації за гендерним, національним або етнічним принципом;

– забезпечення фіскальної ефективності, цінової доступності та стійкості [75].

Для забезпечення соціальної безпеки створюється відповідний механізм – це система організаційно-економічних і правових заходів із запобігання соціально-економічним загрозам. Цей механізм поєднує сукупність об'єктивних залежностей і зв'язків між явищами і процесами соціально-економічного життя суспільства в їхньому саморозвитку, у динаміці. На перше місце виходить вплив держави щодо виявлення та запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам у соціальній сфері через вироблення гранично допустимих значень соціально-економічних показників, недотримання яких призводить до нестабільності й соціальних конфліктів. Він має адекватно відображати зміни у взаєминах з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних чинників [29, с. 214].

Найбільш вагомими критеріями досягнення цілей соціальної безпеки є:

– забезпечення реалізації основних прав, гарантій і свобод;

– гідний рівень життя громадян;

– відсутність (мінімізація) загроз життю та здоров'ю населення;

– наявність розвиненого та чисельного середнього класу;

- гідна праця;
- високі державні соціальні стандарти та соціальні гарантії їх забезпечення й реалізації;
- рівність доступу до якісних освітніх та медичних послуг для всіх верств населення;
- соціальна стабільність, відсутність конфліктності;
- низький рівень соціальної та майнової диференціації населення;
- сталі позитивні соціальні трансформації;
- ефективний громадський контроль за діяльністю органів публічної влади;
- високий рівень соціальної відповідальності суб'єктів соціальної безпеки;
- наявність і зростання соціального оптимізму в населення;
- доступність житла [65, с. 141].

Вищевикладене свідчить про те, що соціальна безпека віддзеркалює захищеність соціальної сфери суспільства й держави від загроз, здатних зруйнувати чи зумовити її деградацію. Вона передбачає наявність об'єктивних та суб'єктивних факторів і умов, які забезпечують нормальну життєдіяльність соціуму та його здатність протистояти несприятливим зовнішнім та внутрішнім руйнівним впливам, зберігати свою цілісність та здатність до відтворення, а також стійкість свого розвитку [21, с. 214]. Крім того, соціальна безпека сприяє ефективному відтворенню й розвитку соціально-трудового потенціалу людини і включає в себе:

- базову захищеність, яка полягає в сприйнятті людиною її безпеки в сім'ї, на виробництві, у побуті, у місці проживання й у державі (збалансоване харчування, оплата житла, медичне обслуговування, освіта, пенсійне забезпечення тощо, а також прогнозовані й мінімізовані соціальні ризики, пов'язані з втратою роботи, тривалою затримкою заробітної плати, тяжкою хворобою або травмою);
- захищеність доходу, коли реальний дохід перевищує прожитковий мінімум і дає змогу робити заощадження, які захищені від знецінення;
- захищеність професійних навичок (можливість працювати за обраною професією. Проте часто кваліфікація не відповідає обраній роботі і ймовірною є загроза, що здобуті професійні знання з часом стають не достатніми для виконання основної

роботи і виникає необхідність отримання нових професійних знань, підвищення кваліфікації тощо);

- безпека ринку праці (високий рівень безробіття в Україні робить реальною загрози опинитися безробітним);

- гарантії зайнятості. Загрозою є відсутність впевненості в захищеності від несправедливого звільнення, можливості зберегти роботу, а відповідно, заробіток, умови праці та можливості використати професійні навички;

- безпека умов праці. Сьогодні реальною загрозою є високий рівень захворюваності, травматизму, робота в умовах із небезпечними механізмами, при підвищеному шумі, високій (низькій) температурі, при небезпечній концентрації хімічних речовин, надмірній вібрації;

- подолання проблеми сексуальних переслідувань, які гостро відчувають жінки до 40 років;

- соціальна справедливість, яка є мірою, що пов'язує протилежні вектори суспільного життя, забезпечує баланс інтересів та пом'якшує розв'язання протиріч. Це встановлення справедливої (верхньої, нижньої) межі трудового доходу чи взагалі її відсутність. Прагнення до соціальної справедливості відчувається при узагальненні його думок щодо встановлення розміру зарплати та переваг при прийомі на роботу залежно від статі, віку, національної належності та громадянства. Тобто соціально-економічна захищеність особи містить захищеність відтворення, життєвого рівня розвитку, роботи, навколишнього природного й соціального середовища, рівноправності, особистої свободи [29, с. 215].

Тож для забезпечення соціальної безпеки використовуються певні заходи, серед яких, зокрема:

- формування та реалізація державної політики забезпечення соціальної безпеки;

- адаптація законодавства України до міжнародних норм у сфері забезпечення соціальної безпеки;

- запровадження експертизи законодавства та проєктів нормативно-правових актів, які стосуються регулювання процесів забезпечення соціальної безпеки;

- створення державно-правових засад застосування законодавства з питань забезпечення соціальної безпеки;

- підтримка громадських ініціатив, спрямованих на забезпечення соціальної безпеки;

- запровадження концепції забезпечення соціальної безпеки в системі державного управління;
- здійснення контролю за процесом забезпечення соціальної безпеки;
- організація наукових та експертних досліджень із питань забезпечення соціальної безпеки;
- залучення об'єднань громадян та міжнародних громадських організацій до всіх процесів забезпечення соціальної безпеки;
- забезпечення соціального підходу до формування державного бюджету;
- створення умов для підвищення рівня соціальної безпеки;
- запровадження системи ефективного реагування на факти посягання чи зниження рівня соціальної безпеки тощо [18, с. 73–74].

Для цього державою формується відповідна державна політика щодо забезпечення соціальної безпеки, яка є сукупністю комплексних елементів нормативного й інституційного характеру, спрямованих на реалізацію національних інтересів у соціальній сфері, запобігання соціальним загрозам, ліквідації їх наслідків і досягнення на цій основі такого рівня соціальної безпеки, який би сприяв ефективному досягненню соціальних цілей. Адже негативні тенденції в соціальній сфері та накопичені соціальні проблеми створюють загрози соціальній безпеці та подальшому розвитку суспільства, які можуть стати причинами порушення рівноваги та стабільності [5, с. 190–191].

Також варто зазначити, що забезпечення соціальної безпеки здійснюється за допомогою певних інструментів, які мають використовуватися суб'єктами її забезпечення, а саме:

- законодавче та нормативно-правове забезпечення у сфері національної безпеки, державного та регіонального соціального управління;
- державне замовлення, договірне стимулювання регіонального розвитку;
- соціальні норми та нормативи, критичні порогові значення соціальних показників;
- обов'язкове соціальне страхування (пенсійне, медичне, тимчасової втрати працездатності, народження, на випадок безробіття, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання);
- добровільне соціальне страхування (пенсійне, медичне, по безробіттю, життя та здоров'я, майна);

– державна соціальна допомога (грошові виплати, допомоги та компенсації вразливим верствам населення);

– державні соціальні гарантії (безплатної медичної допомоги, безплатної освіти, доступного житла, доступних культурних і оздоровчих закладів);

– послуги громадських організацій (спілки споживачів, спілки інвалідів, спілки чорнобильців, спілки благодійних організацій тощо);

– державні дотації, субсидії, податкові пільги;

– забезпечення здатності об'єднаних територіальних громад та органів місцевого самоврядування в межах, визначених законодавством, самостійно та відповідально вирішувати питання соціально-економічного розвитку, створення ефективних механізмів забезпечення їх активної участі у формуванні та проведенні державної регіональної політики;

– підвищення ролі та відповідальності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за вирішення покладених на них повноважень та завдань [18, с. 73–74].

До важелів впливу на процес забезпечення соціальної безпеки варто віднести:

– санкції за порушення норм чинного законодавства в соціальній сфері (система штрафів, пеня);

– відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої діями, які мають негативний вплив на соціальну безпеку;

– систему пільг та податкових знижок тим підприємствам, які підвищують рівень соціальної безпеки своїх працівників;

– систему грантів для організацій незалежно від форм власності, які пропонують проекти для підвищення рівня соціальної безпеки [18, с. 75].

Важливу роль у гарантуванні соціальної безпеки людини, суспільства та держави відіграє правове забезпечення. Законодавство України, що регулює процес забезпечення соціальної безпеки, складають законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти України, серед яких, зокрема:

– закони України «Про пенсійне забезпечення»; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці»; «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату

працевдатності»; «Про державну допомогу сім'ям із дітьми»; «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю»; «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю»; «Про охорону дитинства»; «Про психіатричну допомогу»; Сімейний кодекс України; «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»; «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»; «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні»; «Про жертви нацистських переслідувань»; «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років»; «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції й деяких інших осіб та їх соціальний захист»; «Про соціальний захист дітей війни»; «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»; «Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою»; «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» та інші;

– міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

– нормативно-правові акти (укази Президента України, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, інших державних органів, до компетенції яких віднесено питання соціальної безпеки).

Вищевикладене свідчить про те, що соціальна безпека є універсальною науковою, політичною, правовою, освітньою, юридичною, соціальною, управлінською, медико-психологічною категорією. Вона являє собою сукупність видів безпеки, яка зумовлена структурою людської життєдіяльності в різних її сферах. Соціальна безпека відображає стан захищеності соціальних інтересів особи, соціальних груп, суспільства, а також держави. Від соціальної безпеки залежить забезпечення нормальних умов життя суспільства, населення, недопущення деградації окремих соціальних груп, а також у цілому виживання української нації [5, с. 175]. При цьому соціальний захист є невід'ємною складовою її забезпечення і являє собою комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах [68, с. 372].

3. 5.2. Характеристика об'єктів соціальної безпеки України та компетенції суб'єктів її забезпечення

Як уже було зазначено вище, об'єктами соціальної безпеки виступають людина (її життєво важливі потреби, права, свободи та інтереси), суспільство (соціальні верстви, групи, спільноти) та держава. Їх соціальна захищеність визначається ефективністю соціальної політики, яка регулює відносини між державою, суспільством (спільнотами) та людиною. Основу такого регулювання становить система соціальних гарантій, які мають забезпечувати реалізацію передбачених Конституцією соціальних прав і свобод людини [60, с. 63].

Безпека людини забезпечується через закріплення в правових нормах соціальних прав і створення ефективного механізму їх гарантування. Безпека окремих соціальних груп і суспільства в цілому формується державним апаратом та інститутами громадянського суспільства шляхом створення сприятливих умов для їх існування й розвитку. Безпека держави передбачає успішне виконання державним апаратом функцій соціальної держави та запобігання виникненню соціальних проблем, які ведуть до дестабілізації наявного ладу [69, с. 34].

Науковці виділяють такі чинники та складові соціальної безпеки для її об'єктів:

– для держави: зайнятість та ринок праці; безробіття; екологічна й техногенна безпека; епідеміологічна ситуація; трудова міграція; соціальне партнерство; соціально-трудова відносини; демографічна ситуація;

– для суспільства: соціальне середовище; соціальне страхування; гендерна політика; запобігання трудовим конфліктам та їх вирішення; боротьба з бідністю;

– для людини: якість життя (охорона здоров'я; сім'я та дитинство; житло та умови проживання, харчування, одяг; вільне пересування, подорожі, туризм; дозвілля та відпочинок) та рівень життя (показники соціального розвитку; прожитковий мінімум; мінімальна, середня, номінальна та реальна заробітна плата; доходи і витрати населення; зростання споживчих цін; заборгованість із виплати заробітної плати) [26, с. 64].

Безпеку людини як особистості пов'язують з опублікуванням у 1992 р. Генеральним секретарем ООН «Порядку денного для

світу», у якому зазначалося, що не лише війна є загрозою для безпеки. При цьому ООН визнає дві головних компоненти безпеки особистості: захист від неочікуваних та згубних порушено нашого повсякденного способу життя, тобто свобода від страху, та захист від постійних загроз голоду, хвороб, злочинів та пригноблення, тобто свобода від злиднів.

Науковці ж виділяють три підходи стосовно соціальної безпеки людини:

– щодо забезпечення прав людини, за яким держава зобов'язана гарантувати своїм громадянам мінімальні соціальні стандарти життя (освіта, медичне забезпечення, соціальний захист);

– щодо політичної стабільності, який розглядає соціальну безпеку в контексті забезпечення електоральної підтримки, успіху проведення виборів, контролю;

– щодо стимулювання економічного зростання, який акцентує увагу на якості людського та соціального капіталу, подоланні нерівності тощо [21, с. 215].

Найпоширенішим підходом є перший, який зосереджується на добробуті окремих осіб (особистісний рівень) й охоплює безпеку від хронічних загроз (голод, хвороби, репресії) та захист від раптових та болючих загроз сучасного життя (вдома, на роботі, у суспільстві) [72]. Він передбачає забезпечення «базових матеріальних потреб» та реалізацію «людської гідності», що включає «емансипацію від домінування владних структур на глобальному, національному та локальному рівнях за масштабом та походженням» [77]. Ця концепція передбачає і «спільність знання, технології, інститутів та видів діяльності, які захищають та зберігають біологічне існування людського життя, а також процеси, що захищають та вдосконалюють колективний мир та процвітання в цілях підвищення свободи людини» [76].

Керуючись міжнародними документами про розвиток людського потенціалу та дослідженнями науковців, можна виділити такі компоненти безпеки особистості:

– безпека праці (гарантованість ефективної зайнятості всіх, хто бажає працювати, захищеність від безробіття);

– економічна безпека (від гарантованого мінімального доходу до забезпеченості фінансовими коштами та покращення матеріального добробуту);

– продовольча безпека (фізична й економічна доступність для споживання якісних, безпечних і корисних продуктів харчування);

- безпека проживання (гарантія наявності житла та поліпшення житлових умов);
- безпека здоров'я (відносна убезпеченість від захворювань і заражень через профілактику захворювань та покращення стану здоров'я);
- безпека освіти (гарантія умов для здобуття освіти для всіх верств населення: дошкільної, початкової, середньої, вищої, післядипломної та підвищення кваліфікації);
- безпека культури та відпочинку (забезпечення духовного розвитку та відпочинку шляхом створення умов, які б забезпечили відновлення робочої сили, просте та розширене відтворення населення);
- громадянська безпека (гарантування умов для підтримання та сприйняття громадянської позиції жителя країни);
- особиста (фізична) безпека (свобода від фізичного насильства й погроз);
- екологічна безпека (захищеність від негативних наслідків забруднення навколишнього природного середовища, зокрема доступність чистої води й повітря, система землекористування, що зберігає родючість ґрунту);
- безпека меншин (збереження культурної своєрідності);
- політична безпека (захист основних прав людини і свобод) [5, с. 175; 18, с. 23–24; 74].

При цьому соціальна безпека людини визначається:

- здатністю держави, суспільства підтримувати і зберігати необхідні параметри якості соціального середовища – безпекового простору, що безпосередньо визначає рівень безпеки особистості, її соціальної захищеності (рівень злочинності, безпека життєдіяльності, екологічна безпека тощо);
- гарантованістю захисту її громадянських прав;
- створенням для громадян країни безпечних умов життєдіяльності, життєзабезпечення через ефективну соціальну політику;
- здатністю та готовністю самої людини задовольняти власні потреби, захищати себе від небезпек і загроз для життя та здоров'я;
- здійснювати нешкідливу, безпечну життєдіяльність.

Варто зазначити, що сутністю права на соціальну безпеку є доступ до мінімуму доходу, який гарантується державою, для за-

доволення базових потреб. Без цього економічного важеля право на соціальну безпеку не забезпечується, адже воно ґрунтується на принципах забезпечення добробуту (рівності, потреби), і забезпечує реалізацію соціальних прав і свобод людини [21, с. 213]. Проте досягнення людської безпеки включає не лише тільки захист людей, а й уповноваження людей дбати про себе самостійно [2, с. 4].

Участь України в міжнародних договорах зобов'язує державу до встановлення законодавчих гарантій та запровадження механізмів реалізації основних соціальних прав людини, серед яких [62, с. 10]:

– право на соціальне забезпечення та на здійснення необхідних для підтримання гідності і вільного розвитку особи прав у економічній, соціальній і культурній сферах за допомогою національних зусиль та міжнародного співробітництва у відповідності зі структурою й ресурсами кожної держави [15; 25];

– право на достатній життєвий рівень, тобто такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання свого здоров'я й добробуту та своєї сім'ї [15; 25];

– право на соціальне забезпечення, що поширюється на випадки безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості та інші випадки втрати засобів до існування через незалежні від особи обставини [15];

– право на користування послугами соціальних служб, що розкривається через зобов'язання сприяти функціонуванню соціальних служб або створювати такі служби, заохочувати окремих осіб та добровільні або інші організації до участі в створенні та функціонуванні соціальних служб;

– право інвалідів на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства, підкріплене зобов'язаннями вживати заходів для забезпечення інвалідам орієнтування, освіти та професійної підготовки, коли це можливо, у межах загальних програм або коли це видається неможливим, у державних чи приватних спеціалізованих закладах, а також сприяти їхньому доступові до роботи, надавати допомогу в усуненні перешкод для спілкування й пересування;

– право сім'ї на соціальний, правовий та економічний захист, зумовлене обов'язком держав щодо надання соціальної допомоги та допомоги сім'ям із дітьми, у т. ч. надання сім'ям житла, допомоги щойно одруженим та інших відповідних засобів;

– право дітей та підлітків на соціальний, правовий та економічний захист, що включає забезпечення дітям і підліткам, з урахуванням прав і обов'язків їхніх батьків, догляду, допомоги, освіти та підготовки, яких вони потребують, зокрема шляхом створення або забезпечення функціонування закладів і служб, а також надання захисту та спеціальної допомоги з боку держави дітям і підліткам, які тимчасово або постійно позбавлені допомоги з боку їхніх сімей;

– право осіб похилого віку на соціальний захист, зокрема надання особам похилого віку можливості якомога довше залишатися повноцінними членами суспільства, вільно обирати спосіб життя й незалежно жити в знайомому для них оточенні так довго, як вони забажають і зможуть (зокрема через забезпечення житлом, пристосованим до їхніх потреб і стану здоров'я), у т. ч. гарантії для осіб похилого віку, які проживають у будинках для престарілих, надання належної допомоги з повагою до їх особистого життя та забезпечення їх участі в прийнятті рішень щодо умов їхнього життя;

– право на захист від бідності та соціального відчуження, тобто надання соціально незахищеним особам ефективного доступу до роботи, житла, професійної підготовки, освіти, культури, а також соціальної та медичної допомоги [14].

Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що соціальна безпека людини – це стан соціально захищеності індивіда в родині, трудовому колективі, суспільстві, державі; це суб'єктивне самопочуття комфортності, благополуччя й безпеки; на рівні суспільства воно виявляється в захищеності прав та гарантії людини, можливостях реалізувати свободу вибору, на рівні держави – у створенні умов для гідного рівня життя і праці, добробуту та стабільності, підтримці й охороні здоров'я через ефективну соціальну політику держави, яка спрямована на забезпечення якості та гідного рівня життя населення; досягнення соціальної рівноваги в суспільстві; гармонізацію суспільних відносин як одного зі способів зміцнення політичної стабільності держави [60, с. 79].

Соціальна безпека суспільства спрямована на відтворення й розвиток суспільної системи, яке забезпечується сукупністю здійснюваних державою і громадянським суспільством політичних, правових, соціальних, економічних, ідеологічних, організаційно-управлінських, культурних і соціально-психологічних заходів, спрямованих на збереження конституційного ладу, соціальний порядок, суспільно-політичну, соціальну та економічну стабільність,

не допускаючи їх послаблення. Соціальна безпека суспільства визначається здатністю держави забезпечувати гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти збереженню та розвитку людського капіталу, гарантувати захист від ризиків для життя, фізичного та психічного здоров'я людей. У такому визначенні суспільство виступає об'єктом діяльності з боку держави щодо забезпечення соціальної безпеки. Проте надійність і гарантованість соціальної захищеності громадян залежить також від розвиненості громадянського суспільства в країні як соціального інституту, який захищає права та інтереси своїх громадян. Тому важливою умовою забезпечення соціальної безпеки людини в суспільстві та державі виступає зріле, активне, відповідальне за наслідки своєї діяльності громадянське суспільство. Воно включає всю сукупність різноманітних форм соціальної активності населення, не обумовлену діяльністю державних органів, і втілює реальний рівень самоорганізації соціуму [60, с. 86–87].

Соціальна безпека держави – це її спроможність гарантувати громадянам безпечне й гідне життя шляхом мінімізації та подолання впливу зовнішніх та внутрішніх загроз. Ці загрози поділяються на внутрішні та зовнішні, реальні та потенційні [65].

Найбільш небезпечними внутрішніми загрозами соціальній безпеці України є:

- зростання ризиків та небезпек, пов'язаних із масштабним збройним вторгненням російської федерації на територію України;

- високий рівень бідності населення країни, наслідком якої є неможливість підтримувати мінімальний рівень споживання, що визначається на основі фізіологічних, соціальних та культурно обумовлених нормативів [27, с. 28];

- неефективність системи державного управління, незбалансованість національної безпеки та соціальної політики;

- недосконалість державної політики зі збереження людського потенціалу; безробіття, особливо в прихованій формі, високий рівень якого зумовлюється фінансово-економічною кризою, закриттям значної кількості підприємств, установ та організацій унаслідок знищення їх майна, виробничої бази під час масштабних ракетних обстрілів із боку військ російської федерації, потрапляння в зону активних бойових дій та внаслідок тимчасової окупації частини території країни, деформація в оплаті праці, низька якість робочої сили, дискримінація в доступі до роботи, послаблення захисту працівників;

– неефективність державної політики щодо підвищення трудових доходів громадян та збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення;

– зростання соціальної нерівності в суспільстві, деформація соціальної структури суспільства;

– поглиблення моральної та духовної деградації суспільства;

– нереалізованість стратегій держави щодо соціальної орієнтації економіки;

– посилення криміногенної ситуації в суспільстві, зростання злочинності, порушення законності в діяльності правоохоронних органів та державних служб. Криміналізація суспільства викликана соціальними негараздами в державі: безробіттям, різким майновим розшаруванням, падінням моралі, криміналізацією політичної сфери [27, с. 37–38];

– загрозлива демографічна ситуація, яка супроводжується не лише негативними змінами в кількості населення (зменшення кількості шлюбів, зростання кількості розлучень, збільшення частки бездітних та одинокітних родин), а й у його якості через високий рівень захворюваності населення та скорочення середньої тривалості життя (хвороби, втрата здоров'я та працездатності, ризик передчасної смерті внаслідок соціально небезпечних та соціально обумовлених захворювань тощо). Унаслідок старіння населення країни зростає демографічне навантаження на осіб працездатного віку непрацездатними особами. Скорочення чисельності населення, його старіння та інші демографічні деформації загрожують погіршенням перспектив забезпечення непрацездатних громадян [5, с. 189];

– різке погіршення стану здоров'я населення, поширення соціальних хвороб, погіршення стану державної системи охорони здоров'я, відсутність загальнообов'язкового державного медичного страхування, поширення хронічних та інфекційних захворювань, алкоголізму, наркоманії та інших соціально небезпечних захворювань [67];

– зростання обсягів міграції молоді за кордон;

– вимушена масова міграція за кордон та внутрішня міграція працездатного населення внаслідок масштабних ракетних обстрілів усієї території України та ведення активних бойових дій на сході та півдні країни;

– високий рівень корупції;

- зниження можливостей здобуття якісної освіти представниками бідних прошарків суспільства;
- зростання дитячої та підліткової бездоглядності, безпритульності;
- незадовільний рівень пенсійного забезпечення;
- низький рівень соціальної орієнтованості економіки, який виявляється у фінансуванні соціальних програм за залишковим принципом, віднесення соціальних заходів на другий план порівняно з економічними та політичними [12, с. 65; 27, с. 30–40; 65, с. 144].

Найбільш небезпечними зовнішніми загрозами соціальній безпеці України є:

- посягання на територіальну цілісність країни;
- втручання іноземних держав у внутрішні справи України;
- орієнтація розвитку суспільства на європейські соціальні стандарти без урахування ментальних особливостей та ресурсних підстав їх реалізації;
- копіювання рис суспільства споживання в Україні за несформованої раціональної культури споживання;
- зростання енергетичної залежності країни;
- світові фінансові кризи та їх негативний вплив на економічну ситуацію в країні;
- поширення міжнародної економічної та кримінальної злочинності, тероризму;
- гібридні методи війни проти України з боку росії;
- залежність від Міжнародного валютного фонду;
- посилення впливу транснаціональних корпорацій та низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних компаній [65, с. 145].

Наслідки прояву реальних загроз соціальній безпеці для більшості населення полягають у різкому погіршенні соціально-економічного стану в країні, масовому збіднінні населення, значному зростанні цін на проживання, харчування, усі види послуг, освіту, транспорт, житло тощо, втраті людського потенціалу та інтелектуального капіталу (демографічна криза, збройна агресія, вимушена внутрішня та зовнішня міграція), високий рівень корупції та тінізації економіки [60, с. 98].

Для забезпечення соціальної безпеки держава створює систему відповідних органів та фондів, які витрачає на пенсії, соціальні допомоги тощо. Уряд розробляє й реалізує програми, які сприяють зайнятості населення, скорочують безробіття, регулю-

ють розміри заробітної плати тощо. Держава бере на себе турботу про матеріальний добробут громадян, особливо тих, хто має потребу в соціальному захисті; регулює економіку з обов'язковим урахуванням екологічних вимог; забезпечує захист економічних і соціальних прав людини. Ці завдання покладаються на суб'єктів забезпечення соціальної безпеки, якими виступають:

Верховна Рада України (парламент), яка відповідно до Конституції є «єдиним законодавчим органом в Україні» [20], що приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених Конституцією. При цьому варто зазначити, що відповідно до ст. 92 Конституції, виключно законами України, зокрема, визначаються: «права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; статус іноземців та осіб без громадянства; основи соціального захисту; освіти, культури й охорони здоров'я; екологічної безпеки; основи національної безпеки...» [20]. Також до повноважень парламенту належить затвердження загальнодержавних програм соціального розвитку; визначення форм і видів пенсійного забезпечення, а також засад регулювання праці й зайнятості тощо. Крім того, у Державному бюджеті України, який щорічно затверджується Верховною Радою України, встановлюються видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення окремих категорій населення [18, с. 68].

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина (ст. 102 Конституції).

Рада національної безпеки та оборони України відповідно до функцій, визначених Конституцією та Законом України «Про Раду національної безпеки й оборони України», зокрема, «розробляє та розглядає на своїх засіданнях питання, які відповідно до Конституції та законів України, Стратегії національної безпеки України, Воєнної доктрини України належать до сфери національної безпеки й оборони, та подає пропозиції Президентові України, приймає рішення щодо заходів політичного, економічного, соціального, воєнного, науково-технологічного, екологічного, інформаційного та іншого характеру відповідно до масштабу потенційних та реальних загроз національним інтересам України; визначення потенційних та реальних загроз національним інтересам України; невідкладних

заходів із розв'язання кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України» [20].

Кабінет Міністрів України (Уряд України) є «вищим органом у системі органів виконавчої влади» [20], який «здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів» [48]. Серед визначених Конституцією (ст. 116) повноважень Кабінету Міністрів України щодо забезпечення соціальної безпеки варто відзначити:

- забезпечення державного суверенітету й економічної самостійності України, здійснення внутрішньої й зовнішньої політики держави, виконання Конституції й законів України, актів Президента України;

- вжиття заходів щодо забезпечення прав та свобод людини і громадянина;

- забезпечення проведення... політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки й культури, охорони природи, екологічної безпеки...;

- розробку і здійснення загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального й культурного розвитку України;

- розробку проекту Закону про Державний бюджет України й забезпечення виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України;

- здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності й національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю [20]. Більш детально ці повноваження Уряду України прописані в ст. 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» [48].

Центральні органи виконавчої влади (міністерства, служби, агентства, інспекції та їх територіальні підрозділи) також мають певні повноваження щодо забезпечення соціальної безпеки відповідно до своєї компетенції, а саме:

Міністерство соціальної політики України є центральним органом виконавчої влади, який «забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері соціальної політики, загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування, соціального захисту населення, волонтерської діяльності, з питань сім'ї та дітей, оздоровлення та відпочинку дітей,

усиновлення та захисту прав дітей, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, торгівлі людьми, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, надання соціальних послуг та проведення соціальної роботи, соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються, осіб, звільнених із військової служби, ветеранів праці, ветеранів війни, осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» в частині організації виплати їм разової грошової допомоги, ветеранів військової служби, жертв нацистських переслідувань, дітей війни та жертв політичних репресій, пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки (державна допомога, пільги, житлові субсидії та інші виплати, що проводяться за рахунок державного бюджету, соціальні послуги) та за дотриманням прав дітей, а також забезпечує формування та реалізує державну політику щодо здійснення державного нагляду у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності в частині забезпечення відповідності законодавству рішень правління Фонду соціального страхування, державного регулювання та нагляду за дотриманням норм Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» щодо призначення (перерахування) і виплати пенсій у солідарній системі та щодо взаємодії Пенсійного фонду України з Фондом соціального страхування, у сфері гуманітарної допомоги» [45].

Міністерство економіки України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що «забезпечує формування та реалізує державну політику економічного, соціального розвитку й торгівлі, державну цінову політику, інтелектуальної власності, а також державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів; формування та реалізує державну інвестиційну політику, державну інноваційну політику в реальному секторі економіки; формування та реалізує державну політику у сфері праці, зайнятості населення, трудової

міграції, трудових відносин, соціального діалогу; формування та реалізацію державної політики у сфері промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами, здійснення державного гірничого нагляду, здійснення державного нагляду та контролю за додержанням вимог законодавства про працю та зайнятість населення» [30].

Основними завданнями Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України є:

– «забезпечення формування та реалізація державної політики з питань: тимчасово окупованої території та захисту прав населення, що на ній проживає, кінцевою метою якої є їх реінтеграція в єдиний правовий, інформаційний, соціально-економічний, культурний, освітній простір України; внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які покинули своє місце проживання на тимчасово окупованих територіях України внаслідок або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту та/або тимчасової окупації частини території України та виїхали за кордон, сприяння реалізації їх прав і свобод та створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання; дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України; координації діяльності з надання гуманітарної допомоги цивільному населенню під час збройного конфлікту; розвитку тимчасово окупованої території після її реінтеграції, а також прилеглих до неї територій; інформаційного суверенітету України (крім здійснення повноважень з управління цілісними майновими комплексами державного підприємства «Мультимедійна платформа іномовлення України» та Українського національного інформаційного агентства «Укрінформ»);

– участь у формуванні та реалізації державної політики щодо захисту прав і свобод осіб, які порушено внаслідок тимчасової окупації частини території України або втрати контролю над її частиною;

– сприяння: реалізації прав і свобод громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях України, а також прилеглих до них територіях; задоволенню національно-культурних, мовних, освітніх потреб, розвитку етнічної самобутності корінних народів та національних меншин, що проживають на тимчасово окупованих територіях України, а також прилеглих до них територіях; задоволенню соціально-економічних, екологічних,

інформаційних та культурних потреб населення, що проживає на тимчасово окупованих територіях України, а також прилеглих до них територіях» [8].

Міністерство молоді та спорту України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що «забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах молодіжної політики, фізичної культури і спорту, національно-патріотичного виховання» [42].

Міністерство у справах ветеранів України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що «забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей таких осіб і членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, зокрема щодо забезпечення психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, зайнятості, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці, а також санаторно-курортним лікуванням, житлом; надання довічних державних стипендій, щорічної виплати до 5 травня разової грошової допомоги (крім організації виплати такої допомоги); надання, позбавлення статусу та видачі посвідчень ветеранам та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України; забезпечення прав і свобод ветеранів та членів їх сімей» [9].

Міністерство освіти і науки України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що «забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти й науки, наукової, науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності в зазначених сферах, трансферу (передачі) технологій» [43].

Міністерство охорони здоров'я України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що «забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, а також захисту населення від інфекційних хвороб, протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним захворюванням, попередження та профілактики неінфекційних захворювань, забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах:

– епідеміологічного нагляду (спостереження), імунопрофілактики, промоції здорового способу життя та запобігання

факторам ризику, попередження та зниження рівня вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення, безпеки харчових продуктів, регламентації факторів середовища життєдіяльності населення, гігієнічної регламентації небезпечних факторів, створення національної системи крові, управління системою якості щодо безпеки крові, біологічної безпеки та біологічного захисту, боротьби зі стійкістю до проти-мікробних препаратів, реагування на небезпеки для здоров'я та надзвичайні стани у сфері охорони здоров'я, а також забезпечення формування державної політики у сферах санітарного та епідемічного благополуччя населення;

- розвитку медичних послуг, впровадження електронної системи охорони здоров'я, забезпечення державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення;

- технічного регулювання медичних виробів, медичних виробів для діагностики *in vitro*, активних медичних виробів, які імплантують, косметичної продукції;

- забезпечення населення якісними, ефективними та безпечними лікарськими засобами, створення, виробництва, контролю якості та реалізації лікарських засобів, медичних імунобіологічних препаратів, обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу, а також безпечних медичних виробів та косметичної продукції;

- розвитку кадрового потенціалу системи охорони здоров'я, вищої медичної, фармацевтичної освіти та науки» [44].

Міністерство внутрішніх справ України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що «забезпечує формування державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності...; цивільного захисту, захисту населення й територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки...; міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів» [41].

Державна служба України з надзвичайних ситуацій є центральним органом виконавчої влади, який «реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення й тери-

торій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки» [39].

Державна міграційна служба України є центральним органом виконавчої влади, який «реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів» [38].

Державна служба якості освіти України є центральним органом виконавчої влади, який «реалізує державну політику у сфері освіти, зокрема з питань забезпечення якості освіти, забезпечення якості освітньої діяльності, здійснення державного нагляду (контролю) за закладами освіти щодо дотримання ними законодавства» [7].

Державна служба України з питань праці є центральним органом виконавчої влади, який «реалізує державну політику у сферах промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, поведіння з вибуховими матеріалами промислового призначення, здійснення державного гірничого нагляду, а також із питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, на випадок безробіття в частині призначення, нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб» [40].

Основними завданням Національної соціальної сервісної служба України є:

– «реалізація державної політики у сфері соціального захисту населення з питань: надання соціальних послуг та провадження соціальної роботи; соціальної підтримки сім'ї, соціального захисту бездомних осіб; соціальної адаптації осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також звільнених від подальшого відбування зазначених видів покарання; запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, торгівлі людьми; забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; захисту прав депортованих за національною ознакою осіб, які повернулися в Україну; соціального захисту осіб з інвалідністю, осіб, постраждалих унаслідок

док Чорнобильської катастрофи, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів праці, ветеранів військової служби, жертв нацистських переслідувань, дітей війни, жертв політичних репресій; соціального захисту ветеранів війни, осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» в частині організації виплати їм разової грошової допомоги, соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються, осіб, звільнених із військової служби: волонтерської діяльності; активного та здорового довголіття, подолання негативних наслідків старіння;

– реалізація державної політики у сфері оздоровлення та відпочинку дітей, усиновлення та захисту прав дітей;

– реалізація державної політики у сфері здійснення державного контролю: за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки (державна допомога, пільги, житлові субсидії та інші виплати, що здійснюються за рахунок коштів державного бюджету, соціальні послуги); за використанням коштів державного бюджету, виділених для надання соціальної підтримки, зокрема під час проведення перерахунку її розмірів у разі встановлення фактів надмірної виплати коштів або надання її з порушенням законодавства; за дотриманням прав дітей;

– у межах повноважень, визначених законом, методичне забезпечення та координація діяльності органів місцевого самоврядування, центрів надання адміністративних послуг у частині надання адміністративних послуг соціального характеру, організації соціальної роботи та надання базових соціальних послуг з урахуванням потреб жителів територіальної громади» [11].

Основними завданнями Національної служби здоров'я України є: «реалізація державної політики у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення (програма медичних гарантій) та виконання функцій замовника медичних послуг та лікарських засобів за програмою медичних гарантій» [56].

Пенсійний фонд України є центральним органом виконавчої влади, що «реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню» [46].

Фонд соціального страхування України є органом, який «здійснює керівництво та управління загальнообов'язковим держав-

ним соціальним страхуванням від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та медичним страхуванням, провадить акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечує фінансування виплат за цими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування та здійснює інші функції згідно із затвердженим статутом» [34]. Основними завданнями Фонду та його робочих органів є:

- реалізація державної політики у сферах соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, медичного страхування;
- надання матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг відповідно до закону;
- профілактика нещасних випадків;
- віднесення страхувальника до класу професійного ризику виробництва з урахуванням виду його економічної діяльності;
- проведення перевірок достовірності поданих страхувальниками відомостей про види економічної діяльності (у тому числі основний) підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання для віднесення страхувальника до класу професійного ризику виробництва з урахуванням виду його економічної діяльності;
- здійснення перевірки обґрунтованості видачі та продовження листків непрацездатності застрахованим особам, у тому числі на підставі інформації з електронного реєстру листків непрацездатності;
- здійснення контролю за використанням роботодавцями та застрахованими особами коштів Фонду;
- аналіз та прогнозування надходження коштів від сплати єдиного внеску [34].

До відання місцевих органів виконавчої влади (обласних, районних, міських та районних у місті державних адміністрацій) у межах та формах, визначених Конституцією й законами України, належить вирішення питань, серед яких, зокрема: забезпечення законності, охорони прав, свобод та законних інтересів громадян; соціально-економічного розвитку відповідних територій; науки, освіти, культури, охорони здоров'я; соціального захисту, зайнятості населення, праці та заробітної плати. При цьому Уряд України в межах, визначених законами України, може їм передавати

окремі повноваження органів виконавчої влади вищого рівня. Крім того, на місцеві державні адміністрації в межах, визначених Конституцією й законами України, покладається здійснення на відповідних територіях державного контролю, зокрема, додержанням законодавства з питань науки, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення; охороною праці [50].

Судові органи: забезпечують захист конституційного ладу в Україні; здійснюють правосуддя в справах про злочини, які зачіхають на безпеку особистості, суспільства й держави; забезпечують судовий захист громадян, громадських та інших організацій і об'єднань, чії права були порушені у зв'язку з діяльністю щодо забезпечення безпеки [57, с. 121]. Крім того, «суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією й законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [55]. А «судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України» [55].

Органи місцевого самоврядування мають самоврядні та делеговані повноваження щодо забезпечення соціальної безпеки відповідно до своєї компетенції, а саме:

– виключною компетенцією сільських, селищних, міських рад є затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування; затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього; затвердження звіту про виконання відповідного бюджету; реорганізація або ліквідація навчальних закладів комунальної форми власності здійснюється за рішенням місцевої ради; створення відповідно до закону за рахунок коштів місцевого бюджету установ із надання безоплатної первинної правової допомоги...;

– до відання виконавчих органів сільських, селищних та міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

– встановлення за рахунок власних коштів і благодійних надходжень додаткових до встановлених законодавством гарантій щодо соціального захисту населення;

– вирішення відповідно до законодавства питань про подання допомоги особам з інвалідністю, ветеранам війни та праці, сім'ям загиблих (померлих або визнаних такими, що пропали безвісти) військовослужбовців, а також військовослужбовців, звільнених у запас (крім військовослужбовців строкової служби та військової служби за призовом осіб офіцерського складу) або відставку, особам з інвалідністю з дитинства, багатодітним сім'ям у будівництві індивідуальних жилих будинків, проведенні капітального ремонту житла, у придбанні будівельних матеріалів; відведення зазначеним особам у першочерговому порядку земельних ділянок для індивідуального будівництва, садівництва та городництва;

– організація для малозабезпечених громадян похилого віку, осіб з інвалідністю будинків-інтернатів, побутового обслуговування, продажу товарів у спеціальних магазинах і відділах за соціально доступними цінами, а також безоплатного харчування;

– вирішення питань про надання за рахунок коштів місцевих бюджетів ритуальних послуг у зв'язку з похованням самотніх громадян, ветеранів війни та праці, а також інших категорій малозабезпечених громадян; подання допомоги на поховання громадян в інших випадках, передбачених законодавством;

– звернення до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань державного нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, чи його територіального органу про порушення суб'єктом господарювання законодавства про працю та зайнятість населення;

б) делеговані повноваження:

– підготовка й подання на затвердження ради цільових місцевих програм поліпшення стану безпеки й умов праці та виробничого середовища, територіальних програм зайнятості та заходів щодо соціальної захищеності різних груп населення від безробіття, організація їх виконання; участь у розробленні цільових регіональних програм поліпшення стану безпеки й умов праці та виробничого середовища, зайнятості населення, що затверджуються відповідно районними, обласними радами;

– забезпечення здійснення передбачених законодавством заходів щодо поліпшення житлових і матеріально-побутових умов осіб з інвалідністю, ветеранів війни та праці, громадян, реабілітованих як жертви політичних репресій, військовослужбовців, а також військовослужбовців, звільнених у запас або відставку,

сімей, які втратили годувальника, багатодітних сімей, громадян похилого віку, які потребують обслуговування вдома, до влаштування в будинки осіб з інвалідністю і громадян похилого віку, які мають потребу в цьому, дітей, що залишилися без піклування батьків, на виховання в сім'ї громадян;

- вирішення відповідно до законодавства питань надання соціальних послуг особам та сім'ям із дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, забезпечення утримання та виховання дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах;

- вирішення відповідно до законодавства питань про надання пільг і допомоги, пов'язаних з охороною материнства й дитинства;

- вирішення у встановленому законодавством порядку питань опіки й піклування;

- подання відповідно до законодавства одноразової допомоги громадянам, які постраждали від стихійного лиха;

- вирішення відповідно до законодавства питань про надання компенсацій і пільг громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, в інших випадках, передбачених законодавством;

- організація проведення громадських та тимчасових робіт для осіб, зареєстрованих як безробітні, а також учнівської та студентської молоді у вільний від занять час на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до комунальної власності, а також за договорами – на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до інших форм власності;

- здійснення контролю за охороною праці, забезпеченням соціального захисту працівників підприємств, установ та організацій усіх форм власності, у тому числі зайнятих на роботах зі шкідливими та небезпечними умовами праці, за якістю проведення атестації робочих місць щодо їх відповідності нормативно-правовим актам про охорону праці, за наданням працівникам відповідно до законодавства пільг та компенсацій за роботу в шкідливих умовах;

- участь у соціальному діалозі, веденні колективних переговорів, укладенні територіальних угод, здійсненні контролю за їх виконанням, вирішенні колективних трудових спорів (конфліктів) щодо підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території; повідомна реєстрація в

установленому порядку колективних договорів і територіальних угод відповідного рівня;

- встановлення відповідно до законодавства розмірів і порядку виплати щомісячної допомоги особам, які здійснюють догляд за самотніми громадянами, які за висновком медичних закладів потребують постійного стороннього догляду;

- здійснення контролю за поданням відповідно до закону підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності відомостей про наявність вільних робочих місць (посад); організація інформування населення про потребу підприємств, установ та організацій усіх форм власності в працівниках;

- прийняття рішень про створення на підприємствах, в установах та організаціях спеціальних робочих місць для осіб з обмеженою працездатністю, організація їх професійної підготовки, а також погодження ліквідації таких робочих місць;

- здійснення згідно із законодавством заходів соціального патронажу щодо осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також осіб, до яких застосовано пробацію;

- організація надання соціальних послуг бездомним особам;

- здійснення відповідно до закону заходів, спрямованих на запобігання бездомності осіб;

- визначення видів безоплатних суспільно корисних робіт для осіб, яким призначено покарання у виді громадських робіт.

- забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод та законних інтересів громадян, зокрема вжиття в разі надзвичайних ситуацій необхідних заходів відповідно до закону щодо забезпечення державного і громадського порядку, життєдіяльності підприємств, установ та організацій, врятування життя людей, захисту їх здоров'я, збереження матеріальних цінностей [49].

Суб'єктами забезпечення безпеки людини, суспільства й держави можуть бути й об'єднання громадян: політичні партії, громадські об'єднання, комерційні організації, інші організовані групи громадян, але їх можливості в цій сфері обмежені законодавством. Правову основу діяльності цих об'єднань щодо забезпечення безпеки держави, крім інституту крайньої необхідності й необхідної оборони, складають правові документи, у яких визначені права та обов'язки створюваних громадських структур, а також інші нормативні акти. Крім того,

важливого значення набуває створення громадянами держави самодіяльних громадських структур для підтримки громадського правопорядку та захисту прав і інтересів громадян. А на державну владу покладається прямий обов'язок щодо стимулювання індивідуальної й колективної участі громадян держави в процесі забезпечення безпеки [57, с. 119]. Крім того, громадським об'єднанням, зареєстрованим у встановленому законом порядку, гарантується відповідно до Конституції та законів України, а також статутних положень можливість здійснювати дослідження з питань національної безпеки й оборони, публічно презентувати їх результати, створювати для цього громадські фонди, центри, колективи експертів тощо; проводити громадську експертизу проектів законів, рішень, програм, представляти свої висновки і пропозиції для розгляду відповідним державним органам [51].

Суб'єктами забезпечення соціальної безпеки можуть виступати волонтери, які ведуть волонтерську діяльність (добровільну, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги) за такими напрямками:

- надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, що потребують соціальної реабілітації;

- здійснення догляду за хворими, особами з інвалідністю, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги;

- надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації в Донецькій та Луганській областях, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам кримінальних правопорушень, біженцям, внутрішньо переміщеним особам;

- надання допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів;

- надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;

систем і зв'язків між ними, що виражається в створенні органів управління тощо. Регулювання охоплює поточні заходи впливу на будь-які відхилення від заданих параметрів, за її допомогою здійснюється безпосередній вплив на стан соціальної безпеки. Шляхом координації забезпечується узгодженість дій усіх суб'єктів системи управління як у внутрішньому середовищі, так і із зовнішніми структурами, забезпечується співпраця. Облік означає збирання, передачу, зберігання й обробку інформації про діяльність різних суб'єктів забезпечення соціальної безпеки, що є передумовою для здійснення функції контролю – постійного надання інформації про дійсний стан справ щодо виконання завдань суб'єктами забезпечення соціальної безпеки [1, с. 265].

Спеціальні функції суб'єктів забезпечення соціальної безпеки визначають статус окремого об'єкта та суб'єкта і їх співвідношення у сфері забезпечення соціальної безпеки. На вищому рівні до них належать: установлення режиму законності та правопорядку у сфері забезпечення соціальної безпеки; формування правового поля діяльності щодо забезпечення соціальної безпеки; розробка та реалізація завдань та функцій держави щодо наукового та технічного забезпечення функцій соціальної безпеки [19, с. 76].

Допоміжні функції створюють умови для нормальної діяльності суб'єктів забезпечення соціальної безпеки, призначені для обслуговування загальних та спеціальних. Такі функції пропонують розділяти на:

а) цілеформування – прогнозування, стратегічне та поточне планування;

б) ресурсне забезпечення – фінансування, матеріально-технічне постачання, транспортне обслуговування, кадрове забезпечення;

в) регламентація управління – координація, організація та контроль [4, с. 240].

4. Пріоритети розв'язання проблеми забезпечення соціальної безпеки України в сучасних умовах державотворення

Соціальна безпека гарантує стабільність, запобігає соціальним загрозам та ризикам і мінімізує їх, сприяє розвитку та збереженню людського потенціалу – найціннішого стратегічного ресурсу існування та розвитку держави, створює умови для гідного життя. Незабезпечення соціальної безпеки призводить таких негативних наслідків, як:

– занепад економіки, який пов'язаний із падінням трудової моралі та трудової мотивації;

- економічні кризи, найбільш небезпечним наслідком яких є соціальний вибух;
- екологічні катастрофи, які зумовлені нехтуванням соціумом безпечного середовища проживання;
- ігнорування системи ціннісних орієнтацій у суспільстві, негативне ставлення до освіти й науки, які визначають майбутнє країни [65, с. 48].

Варто зазначити, що в сучасних умовах розвиток соціальних процесів набуває некерованого характеру, що призводить до суттєвих соціальних деформацій. Їх наслідком є падіння життєвого рівня населення. Це провокує зростання соціально-політичної напруженості, породжує зневіру в майбутнє та сприяє активізації діяльності політичних сил, що загрожують суверенітету та територіальній цілісності держави. Недосконалість проведення реформ в економіці України та соціальні деформації в суспільстві за таких обставин набувають рівня загроз. У цьому контексті забезпечення соціальної стабільності та формування громадянського суспільства є найважливішим пріоритетом соціальної безпеки. Проте можливим це є лише в разі забезпечення узгодженої діяльності державних і недержавних інституцій та громадян, що дасть змогу уникнути руйнівних суспільних потрясінь, які з'являються на шляху економічних та соціальних перетворень. До того ж вирішення складних завдань щодо реформування економіки та побудови соціально захищеного суспільства сьогодні відбувається в умовах економічної кризи на фоні масштабного збройного вторгнення російської федерації на територію України.

Це висуває відповідні вимоги до формування національних інтересів у соціальній сфері, спроможності своєчасно виявляти й адекватно оцінювати небезпечність потенційних загроз, визначати шляхи та засоби локалізації й нейтралізації загроз, які є небезпечними для соціальної безпеки:

- соціальні деформації (стрімке соціальне розшарування, збіднення широких верств населення, руйнація трудового потенціалу суспільства) визначають загрози неприйняттого відхилення від траєкторії послідовної реалізації національних інтересів України;
- соціальні проблеми в умовах масштабного збройного вторгнення та ведення бойових дій на частині території країни набувають такого гострого характеру, що призводять до різкого зростання соціально-політичної напруженості;

– соціальні трансформації можуть завадити не тільки розбудові в Україні соціально орієнтованої ефективної ринкової економіки [3].

Зростання соціально-політичної напруженості та соціальні деформації визначають необхідність своєчасного виявлення й оцінки соціальних загроз та небезпек, розробки засобів їх нейтралізації та відвернення. Водночас слід урахувувати специфіку характеру соціальних загроз і небезпек, яка полягає в тому, що їх тривале накопичення може супроводжуватись відсутністю суттєвих зовнішніх проявів, яке може призвести до їх раптового виявлення у формі гострих соціальних конфліктів.

Факторами, які загрожують соціальній безпеці, сьогодні є все те, що знижує якість життя населення, завдає шкоди конкретній людині, суспільству загалом. Існує чітка залежність між показником соціальної стабільності суспільства та рівнем соціальної безпеки. Соціальна безпека пов'язана зі стійкістю соціально-політичної системи до несприятливих впливів, з її здатністю до суспільної інтеграції та адаптації до умов, що змінюються [33, с. 137].

В умовах ринку нерівність у доходах стає неминучою, і за таких умов саме держава відповідає за забезпечення соціальної справедливості: доступ кожної людини до базових ресурсів. Держава зобов'язана: забезпечити гнучкість на ринку праці, знищити бар'єри, які перешкоджають пересуванню робочої сили, розробити дієву стратегію боротьби з бідністю і включити її до загальних довгострокових планів стабільного економічного розвитку. Влада повинна створити такі умови, за яких кожна сім'я буде матиме такий рівень доходу, щоби вона була в змозі забезпечити себе найнеобхіднішим: продуктами харчування, одягом, житлом, мати доступ до медичних послуг та освіти. У результаті цього людина отримує можливість жити й підтримувати своє здоров'я на належному рівні та задовольняти основні людські потреби, а також виховувати своїх дітей так, щоби вони в майбутньому відчували обов'язок перед державою і стали гідними громадянами [3].

Беззаперечним є той факт, що соціальні інтереси втілюють реалізацію сукупності національних інтересів: збереження генофонду українського народу, забезпечення безпечних умов життєдіяльності суспільства, недопущення руйнації інтелектуального потенціалу, занепаду окремих соціальних груп і морального здоров'я населення. У надзвичайно складних соціально-економічних умовах, які поглиблюються в умовах воєнного стану, від

їх реалізації значною мірою залежить доля державності України, насамперед виживання української нації.

Одним із головних критеріїв визначення важливості соціальних інтересів сьогодні є визначення ступеня небезпеки незворотних руйнувань у соціальній підсистемі, що набувають рівня загроз соціальній безпеці. Відповідно до таких критеріїв прикладом одного з пріоритетних напрямів національного інтересу в соціальній сфері є демографічна ситуація в Україні, за якої відбувається скорочення тривалості життя та збільшення смертності населення, особливо в працездатному віці. В Україні сформувалося від'ємне міграційне сальдо, що свідчить про неприйнятність умов життєдіяльності для значних груп населення. Зростає демографічне навантаження на населення працездатного віку за рахунок непрацездатних осіб пенсійного віку. Водночас демографічне навантаження дітьми зменшується. До вищезазначених додаються проблеми, що виникли внаслідок масштабної збройної агресії проти України, яка породила соціальні небезпеки для нації. Вони визначаються фізичним знищенням людей, значною вимушеною міграцією населення внаслідок ведення активних бойових дій на значній території країни, зростанням кількості біженців, які виїждять за межі України; незахищеністю мирного населення на тимчасово окупованих та непідконтрольних територіях, порушенням на них прав і свобод людини; різким погіршенням психічного та фізичного стану здоров'я громадян України через тривалий термін дії стресогенних чинників; зростанням кількості суїцидів, загальної захворюваності та смертності населення; пораненням і травмуванням людей унаслідок бойових дій та ракетних обстрілів із подальшими обмеженням повноцінного життя; посиленням протистояння постійного населення України та внутрішньо переміщених осіб; зростанням безробіття внаслідок цілеспрямованого знищення або руйнування агресором та закриття значної кількості підприємств в умовах воєнного стану; наявністю соціальної напруженості в суспільстві та злочинності; руйнування та знищення закладів системи охорони здоров'я не лише в зоні ведення бойових дій, яке унеможливило надання своєчасної та якісної медичної допомоги населенню; виникненням релігійних протистоянь, зростанням міжконфесійних конфліктів; нерозвиненістю культури безпеки у воєнній, політичній, соціальній, інформаційній сферах [61].

Збройна агресія та прямі соціальні загрози й ризики, які вона зумовила, негативно вплинули й на загальний стан соціальної безпеки України. Зросли загальні негативні тенденції до створення можливостей збереження та розвитку людського потенціалу. Залучення ресурсів на воєнні цілі поглибило системну кризу в країні, зросла залежність економіки від політики, знизилася можливість досягнення соціальних та економічних цілей [60, с. 104–105].

З таких умов ще однією проблемою стає загальне зубожіння населення. Скорочення рівня індивідуальних доходів є ключовим моментом зубожіння й має найрізноманітніші наслідки: недоїдання; зростання захворюваності і смертності; зменшення тривалості життя; скорочення доступу до освіти; медичного обслуговування; поширення безграмотності, а також обмеження можливості протидіяти шкідливому впливу екологічних чинників. Крім того, малозабезпечена людина більше часу та сил витрачає на виживання, відповідно її соціальна активність низька. До того ж добробут значної кількості домогосподарств зазнав збитків через суттєві майнові втрати серед населення, яке постраждало внаслідок ракетних і авіаційних обстрілів та бомбардувань житлових районів міст, сіл та селищ переважної кількості областей України, наслідком яких стало пошкодження або знищення об'єктів критичної та транспортної інфраструктури, житлових будинків, об'єктів промисловості та соціальної сфери, історичних пам'яток та закладів культури по всій території країни. Найбільших руйнувань зазнали об'єкти в населених пунктах, розташованих у районах ведення активних бойових дій та в зоні досяжності реактивних систем залпового вогню країни-агресора. Внутрішніми переселенцями стали понад 6,5 млн осіб, понад 4 млн осіб виїхали за кордон і майже 0,5 млн перебувають на території росії, значна частина з яких є примусово переміщеними країною-агресором.

Зростання еміграційних процесів унаслідок збройної агресії є ще однією загрозою для перспектив розвитку країни – реальна можливість втрати її інтелектуального та трудового потенціалу. Тому ситуація, що склалася в Україні, вимагає врахування еміграційного чинника при визначенні перспектив побудови суверенної української держави, створення відповідних умов для збереження та виживання населення, без чого підтримання її соціальної безпеки буде безперспективною справою [3].

Наприкінці лютого 2021 р. Україна долучилася до вакцинації населення проти COVID-19. Це не зупинило чергової хвилі пандемії, яка відзначилась запровадженням жорстких обмежувальних заходів у регіонах із «червоним» рівнем епідемічної небезпеки, проте зменшило катастрофічність її наслідків.

Сьогодні, незважаючи на масштабне збройне вторгнення військ російської федерації на територію України, система охорони здоров'я продовжує вдосконалюватися в напрямі підвищення якості та доступності медичних послуг для всіх верств населення країни. Адже з погляду цивілізованого суспільства основними показниками, що визначають діяльність системи охорони здоров'я, є якість та доступність медичної допомоги, і вимоги до цих основних показників постійно висувують громадяни більшості розвинутих країн. Крім політичного й соціального підґрунтя цих вимог, реалізація державою права громадян на доступність і якість системи охорони здоров'я визначає також рівень цивілізованості самої держави. Для України забезпечення доступності медичної допомоги може стати одним із важливих критеріїв, від яких залежить її вступ до ЄС [70].

До факторів забезпечення соціальної безпеки також варто віднести той факт, що сьогодні в українському суспільстві чи не найголовнішим для кожної людини є питання наявності житла, оскільки без нього неможливе ні сімейне життя, ні продуктивна праця, ні навчальна чи творча діяльність. Для цього держава створює умови, за яких кожен громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Для цього створюються умови для надання кредитів із метою будівництва чи придбання житла, надається одноразова цільова допомога для такого будівництва. Органи місцевого самоврядування повинні надавати громадянам, які відповідно до законодавства перебувають на квартирному обліку, можливість будувати житло через виділення земельних ділянок для такого будівництва. Підприємства, установи й організації всіх форм власності в прийнятних для них формах, що не суперечать законодавству, можуть будувати чи придбавати житло для громадян, які перебувають із ними в трудових або інших відносинах. Громадянам, які потребують соціального захисту, держава та органи місцевого самоврядування надають житло безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону [12; 20].

Не менш вагоме місце в забезпеченні соціальної безпеки відіграє забезпечення людиною достатнього життєвого рівня для себе та своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло. Це закріплено в ст. 48 Конституції України і відповідає міжнародним правовим стандартам, серед яких Загальна декларація прав людини, яка передбачає право кожної людини на такий життєвий рівень, який є необхідним для підтримання здоров'я й добробуту її самої та сім'ї [15], і Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права, який встановлює, що держави, які беруть участь у цьому Пакті, визначають право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло та неухильне поліпшення умов життя [12; 25]. Це означає, що завдання держави полягає в створенні належних умов для людини, аби вона могла власною працею забезпечити гідну матеріальну базу життєдіяльності для себе та своєї сім'ї. Природа цього права безпосередньо пов'язує його реалізацію з виконанням державою відповідних зобов'язань у галузі соціальної політики.

Зважаючи на вищевикладене, беззаперечним є той факт, що сьогодні соціальна безпека держави не забезпечується в повному обсязі через низький рівень економічного та соціального розвитку країни, а також масштабне збройне вторгнення російської федерації на територію країни, наслідком якої є зазіхання країни-агресора на територіальну цілісність та державний суверенітет України. При цьому, незважаючи на те, Україна має людський, природний, аграрно-промисловий, науково-технічний потенціал, культурні та історичні передумови для розвитку, соціальні небезпеки та ризики не є об'єктом уваги органів влади, адже інституційне забезпечення цих процесів не передбачене в правовому полі України [65, с. 48]. За таких умов основними шляхами державної політики забезпечення соціальної безпеки є:

– у сфері духовних відносин: створення умов для розвитку інтелектуального потенціалу та капіталу суспільства, загальнолюдських світоглядних цінностей, збагачення духовної культури, динамізація розвитку науки, реформування системи освіти, формування концептуальних засад демократизації соціогуманітарного освітянського поля, гуманізація системи державного управління, суспільного життя;

– у сфері політичних відносин: розв'язання наявних суперечностей у системі владних відносин, посилення дієздатності дер-

жави, політичних партій у регулюванні процесів суспільного розвитку, створення надійної політико-правової системи стримувань і противаг як неодмінної умови збалансованості, єдності гілок влади, утвердження ефективної системи державного управління;

– у сфері економічних відносин: створення умов для посилення дієздатності держави у вирішенні стратегічних завдань соціально-економічного розвитку суспільства в процесі функціонування цивілізованих ринкових відносин, функціонування та вдосконалення відносин власності, здійснення радикальних правових заходів щодо максимальної детінізації української економіки;

– у сфері соціально-класових відносин: формування різноманітних елементів сучасної соціально-класової структури суспільства, насамперед розвитку середнього класу як чинника соціально-політичної та економічної стабільності, соціуму на основі динамічних процесів соціальної мобільності;

– у сфері соціально-трудоових відносин: створення умов для підвищення соціально-економічної активності населення; застосування сучасних мотиваційних і стимулюючих механізмів високопродуктивної праці; забезпечення достатнього життєвого рівня кожної людини на основі здійснення зваженої активної політики доходів; упровадження гнучкої, динамічної системи оплати праці; розширення заходів активної політики на ринку праці, зокрема створення робочих місць у секторі громадських робіт, будівництві інфраструктури тощо;

– у сфері соціального захисту: формування динамічної, гнучкої системи соціального захисту; розробка і впровадження в практику нової моделі соціального страхування; подолання демографічної кризи; недопущення руйнування людського, трудового та інтелектуального потенціалу, забезпечення їх розвитку; удосконалення правової системи щодо захисту та забезпечення реалізації соціальних прав і гарантій; підвищення рівня та якості життя населення; реформування системи соціальної допомоги, посилення її адресності; спрямування бюджетних соціальних видатків на розвиток людського потенціалу, підвищення його якості як основи економічного зростання та забезпечення конкурентоспроможності національної економіки; підвищення доступності та якості послуг освіти й охорони здоров'я, розвиток соціальної інфраструктури, сприяння духовному та фізичному розвитку населення;

– у пенсійній сфері: реформування системи пенсійного забезпечення та пенсійного страхування; підвищення ефективності пенсійних видатків в умовах обмеженості бюджетних ресурсів, що передбачає: нові управлінські підходи до планування пенсійних виплат; визначення ступеня участі та повноважень основних партнерів у фінансуванні та адмініструванні пенсійних програм; запровадження системи критеріїв та індикаторів із метою моніторингу й оцінки досягнення визначених цілей. Впровадження накопичувального рівня пенсійного страхування безпосередньо впливатиме на збільшення обсягів заощаджень на накопичувальних пенсійних рахунках, що дасть змогу використовувати інвестиційні ресурси накопичувальної пенсійної системи України [63, с. 201–202].

3.5.4. Особливості забезпечення соціальної безпеки в умовах воєнного стану

З 24 лютого 2022 р. Україна живе в умовах воєнного стану, який запроваджений унаслідок масштабного збройного вторгнення військ російської федерації на територію країни. З його перших днів більшість областей країни потерпала від постійних ракетних обстрілів, а територія Чернігівської, Сумської, Київської, Харківської та інших областей сходу та півдня України стали місцем ведення активних бойових дій. За цей час понад 6 млн громадян країни, рятуючись від війни, стали вимушеними переселенцями в межах України (внутрішньо переміщеними особами (далі – ВПО)), а ще майже 5 млн залишили її межі.

Але навіть за таких умов, незважаючи на масштаби збитків, скорочення кількості робочих місць та надходжень до Державного бюджету України, ракетні обстріли всієї території країни, наслідком яких здебільшого є руйнування об'єктів промисловості, критичної інфраструктури та житла населення, держава всіляко намагається надати підтримку громадянам, які її найбільше потребують.

Так, Урядом було визначено особливості виплати та доставки пенсій і грошових допомог на період введення воєнного стану [52]. Також його рішеннями [6; 31] визначено порядок надання допомоги на проживання ВПО та порядок використання коштів державного бюджету для надання допомоги на проживання ВПО, порядок надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні.

У березні-квітні 2022 року Урядом було передбачено надання допомоги ВПО, які перемістились зі східних, північних, південних і центральних областей України. Слід також звернути увагу на рішення про надання застрахованим особам одноразової матеріальної допомоги у зв'язку з втратою частини зарплати чи роботи внаслідок війни. На окрему увагу заслуговує затверджена програма «єПідримка», яка надала можливість отримати грошову допомогу в розмірі 6,5 тис. грн «застрахованим особам, які працюють на умовах трудового договору (контракту), гіг-контракту, іншого цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, та фізичним особам-підприємцям, страхувальники яких одночасно відповідають таким ознакам: перебувають на обліку як платники єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в окремих адміністративно-територіальних одиницях за переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням ДСНС; подали в установленому законодавством порядку податкову звітність за IV квартал 2021 р. або річну звітність за 2021 рік; не є бюджетними установами, фондами загальнообов'язкового державного страхування» [37].

Також рішенням Кабінету Міністрів України було передбачено надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування ВПО внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні: якщо роботодавець працевлаштовує ВПО на умовах трудового/гіг-контракту, зокрема за сумісництвом (особа може бути працевлаштована відповідно до цього механізму тільки один раз), він має право на отримання компенсації в розмірі 6,5 тис. грн за таких умов: роботодавець перебуває на обліку як платник єдиного соціального внеску (далі – ЄСВ); розмір зарплати працівника за повністю виконану місячну (годинну) норму праці не може бути нижчим за розмір мінімальної зарплати; подання в установленому законодавством порядку податкової звітності за IV квартал 2021 року або річної звітності за 2021 рік [47]. Таку компенсацію витрат надають у розмірі 6,5 тис. грн. щомісяця за кожен працевлаштовану особу, за яку роботодавець сплачує ЄСВ, на період воєнного часу та протягом 30 календарних днів після його скасування або припинення. Водночас, загальна тривалість надання компенсації витрат не може перевищувати двох місяців із дня працевлаштування особи. Для отримання компенсації роботодавець, не раніше, ніж через п'ять календарних днів після пра-

цєвлаштування ВПО, подає заяву про компенсацію витрат за своїм місцєзнаходженням до міського, районного, міськрайонного, центру зайнятості або філії регіонального центру зайнятості: в електронній формі – через Єдиний державний вебпортал електронних послуг; у паперовій формі – особисто під час відвідування або на адресу електронної пошти відповідного центру зайнятості [59].

Надання первинної медичної допомоги ВПО в умовах воєнного стану Міністерство охорони здоров'я України врегулювало окремим наказом [10]. Він стосується тих осіб, які переїхали чи вимушено змінили місце проживання: «всі надавачі медичних послуг зобов'язані надавати медичні послуги всім особам, які до них звертаються за місцем знаходження» [10], головне, щоб заклад мав можливість забезпечити відповідне лікування. Так, амбулаторія чи інший лікувальний заклад, до якого звернулась ВПО, повинні: вести облік переміщених осіб, які звертаються; надавати первинну, а також медичну допомогу пацієнтам у невідкладному стані; проводити вакцинацію відповідно до календаря профілактичних щеплень. При цьому при невідкладному стані або плановій вакцинації надавачі медичних послуг, до яких звернулися переміщені особи, не мають права наполягати на необхідності подання їм декларації про вибір лікаря.

Крім того, для ВПО в аптеках продовжує працювати програма «Доступні ліки». Усі препарати за рецептом для людей, які потребують постійного лікування, можна отримати в будь-якій аптеці безкоштовно. Якщо вони перевищують визначену державою ціну, – за невелику доплату. Їхній перерозподіл по регіонах також регулює Міністерство охорони здоров'я [23].

16 квітня 2022 р. Урядом прийнято рішення про підтримку постраждалого населення, яким було визначено категорії осіб та види допомоги, на яку вони мають право, зокрема: для осіб, які проживають у населених пунктах, які перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), нарахування і виплата всіх належних соціальних виплат (пенсій, соціальних допомог, пільг та субсидій тощо) продовжено в повному обсязі з урахуванням особливостей, визначених постановами Кабінету Міністрів України [53].

3 травня 2022 р., згідно з Постановою Кабінету Міністрів від 16 квітня 2022 р. №457 «Про підтримку окремих категорій населення, яке постраждало у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України», право отримувати щомісячну

допомогу від держави мають громадяни, які перемістилися з територій, де ведуться бойові дії, або тих, які перебувають у тимчасовій окупації чи в оточенні (блокуванні), та громадяни, чие житло зруйноване або непридатне для проживання внаслідок пошкодження і які подали заяву на відшкодування, зокрема через Єдиний державний вебпортал електронних послуг [53].

Для отримання виплати особам потрібно стати на облік ВПО, отримати довідку про взяття на облік ВПО та подати заяву на отримання допомоги. При цьому особа віком від 14 років подає документи особисто; якщо особі не виповнилось 14 років, а також якщо вона є недієздатною або з обмеженою дієздатністю, – документи подає законний представник (батьки й усиновителі), а також опікуни та піклувальники; від імені дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, звертається керівник закладу, у який влаштована дитина, або законний представник (один з опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів); від імені дитини до 14 років, яка прибула без супроводу батьків/опікунів, заяву подає родич або вітчим, мачуха, у яких проживає дитина. У разі відсутності будь-яких родичів заяву подає представник органу опіки та піклування. Звернення подаються до органів соціального захисту населення районних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування; виконавчих органів сільських, селищних, міських рад. Крім того, можна подати заяву на отримання довідки через мобільний застосунок порталу «Дія».

Допомога на проживання для цих категорій ВПО надається для осіб з інвалідністю та дітей у розмірі 3 тис. грн; для інших осіб – 2 тис. грн. Виплати проводяться щомісячно з місяця звернення (за повний місяць) протягом дії воєнного стану плюс 1 місяць після його припинення чи скасування. Зазначена виплата не включається до сукупного доходу сім'ї при наданні інших видів соціальних допомог і не оподатковується податком на доходи фізичних осіб. Крім цього, одноразову допомогу можуть також отримати особи, які евакуюються з районів проведення бойових дій. Такі виплати проводить Укрзалізниця. А також одноразову допомогу від місцевої влади отримують особи, які проживають у деокупованих регіонах [13].

У країні діє соціальна програма «Прихисток» (проект по переселенню ВПО із зон бойових дій), за якою власник житлового приміщення (квартири чи будинку) зареєстрований як учасник

програми отримує від органу місцевого самоврядування близько 450 грн щомісячно за розміщення кожної особи, яка безоплатно проживає за програмою під час дії воєнного стану [64].

З 30 березня 2022 р. у додатку «Дія» громадяни України, у яких від початку повномасштабної війни пошкодили приватні будинки (садибні, дачні та садові), квартири, інші житлові приміщення (на які зареєстровано окреме право власності, а не в складі будинку), можуть подати заявку про пошкоджене під час війни майно. Подати її може лише власник житла, заповнивши в застосунку «Дія» в розділі «Послуги» форму «Пошкоджене майно». Для заповнення знадобляться дані про об'єкт, фото й відео пошкодження та контакти. Після реєстрації має розпочатись процедура оцінки та компенсації, яку визначають Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України. Таку інформацію можна подати й офлайн у центрах надання адмінпослуг. За допомогою таких повідомлень громадян Уряд планує підрахувати втрачене майно та збитки, а також запропонувати компенсації [58].

Таким чином, прийняті Урядом рішення щодо допомоги населенню України дали змогу частково поліпшили становище осіб, які постраждали внаслідок масштабного збройного вторгнення російський військ на територію України, проте їх не можна вважати завершеними. Адже залишається багато питань, які потребують свого вирішення, зокрема щодо повоєнної відбудови пошкодженого або відновлення зруйнованого житла, вирішення питань щодо компенсацій за шкоду, завдану здоров'ю населення, яке перебувало на тимчасово окупованих територіях, відшкодування збитків за викрадене майно, транспортні засоби тощо.

Варто також зауважити, що, незважаючи на введення воєнного стану, у країні тривають реформи в системі охорони здоров'я щодо забезпечення населення якісними та доступними медичними послугами. Але ситуація є досить складною, адже станом на першу декаду липня 2022 р., за інформацією Міністерства охорони здоров'я України, в країні пошкоджено понад 800 закладів охорони здоров'я, з яких 122 зруйновано повністю. І ця статистика щодня збільшується по всій країні внаслідок ракетних обстрілів цивільної інфраструктури. Крім того, медики очікують на чергову хвилю захворювання на COVID-19. За таких умов навантаження на систему охорони здоров'я України знову може зрости до критичного.

Складна ситуація й у сфері освіти. За даними сайту Міністерства освіти й науки внаслідок повномасштабної війни станом на середину липня 2022 р. в країні вже пошкоджено понад 1,9 тис. закладів освіти, а 216 зруйновано повністю. І ці цифри зростають щодня. Проте незважаючи на це, заклади освіти всіх рівнів у встановлені строки завершили навчальний рік і активно готуються до початку нового: відбувається формування перших класів загальноосвітніх шкіл, триває вступна кампанія до вищих та професійних закладів освіти. Проте сьогодні для організації освітнього процесу на перше місце винесено питання забезпечення безпечних умов для його учасників під час проведення занять.

Висновки. Соціальна безпека є універсальною багатоаспектною мільтидисциплінарною категорією, яка є зумовленою структурою людської життєдіяльності сукупністю видів безпеки в різних її сферах, і відображає стан захищеності соціальних інтересів особи, суспільства та держави. Від неї залежить забезпечення нормальних умов життєдіяльності суспільства, недопущення деградації окремих соціальних груп та виживання української нації. Невід’ємною складовою її забезпечення є соціальний захист.

Об’єктами соціальної безпеки є людина, суспільство та держава. Суб’єктами забезпечення соціальної безпеки є органи державної влади (законодавчої, виконавчої та судової), Президент України та Рада національної безпеки й оборони України, органи місцевого самоврядування, державні й недержавні інституції та громадяни.

Соціальна безпека охоплює значний спектр суспільного життя і стосується захисту прав та свобод громадян, сфер освіти, охорони здоров’я, соціального захисту, зайнятості населення, трудової міграції, демографічної та екологічної ситуації тощо.

Пріоритетами розв’язання проблем забезпечення соціальної безпеки залишаються боротьба з бідністю, подолання демографічної кризи, зниження рівня безробіття в країні та трудової міграції за межі України, завершення реформ у сфері освіти та охорони здоров’я. Проте сучасний стан забезпечення соціальної безпеки характеризується як незадовільний. Фінансування переважної більшості її сфер відбувається за залишковим принципом. Особливо зазначена ситуація погіршується внаслідок масштабного збройного вторгнення військ російської федерації на територію України. Активні бойові дії та періодичні ракетні обстріли території країни змусили значну частину населення шукати прихист-

ку в більш безпечних районах подалі від районів ведення активних бойових дій і за межами України. Руйнування житла, втрата майна, роботи, здоров'я – це далеко не повний перелік збитків, спричинених агресією. Тож, незважаючи на фінансову та гуманітарну підтримку країн Західної Європи, США, Японії та інших небайдужих країн, ситуація із забезпеченням соціальної безпеки людини, суспільства та держави є досить критичною. Проте органи державної влади та представники громадянського суспільства й міжнародних організацій всіляко намагаються поліпшити ситуацію із забезпеченням соціальної безпеки в Україні. Так, у складних умовах воєнного стану продовжує своє функціонування та реформування система охорони здоров'я України. Готуються до початку нового року заклади освіти всіх рівнів. Триває відновлення пошкоджених об'єктів на деокупованих територіях.

Особливістю забезпечення соціальної безпеки в умовах воєнного стану є той факт, що значна частина зусиль органів державної влади та місцевого самоврядування спрямована на соціальний захист ВПО, і це стосується не лише малозахищених верств населення (малозабезпечених сімей, безробітних, пенсіонерів, людей з інвалідністю, дітей-сиріт). Так, Уряд всіляко сприяє створенню нових робочих місць у більш безпечних регіонах країни, працевлаштуванню ВПО та їх забезпеченню тимчасовим житлом, здійснює надання гуманітарної та щомісячної адресної допомоги. Тож, незважаючи на збройну агресію, життя країни в усіх її сферах не зупиняється, а Україна продовжує давати відсіч загарбникам.

Перспективним для подальших наукових розвідок є дослідження напрямів забезпечення соціальної безпеки під час повоєнної відбудови України у світлі продовження реформ у провідних сферах на шляху до подальшої європейської інтеграції шляхом набуття повноправного членства України в ЄС.

Список використаних джерел

1. Безzubов Д. О. Організаційно-правові засади забезпечення суспільної безпеки : дис. ... д.ю.н. : 12.00.07. МАУП. Київ, 2016. 451 с.
2. Воронюк М., Сушко О. Людська безпека як імператив сучасної епохи: переніс фокусу з держави на людину. Київ : Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні, 2010. 16 с.

3. Давидюк О. О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системи показників. URL: <https://docs.google.com/document/d/1mMOTPolIAg6mkLKwZITa0fVGIXPIxaOHуDA3qWpm9Yk/edit>
4. Дерев'яно А. І. Функціональна основа діяльності суб'єктів соціальної безпеки. *Юридична наука*. 2020. №4 (106). Т. 1. С. 238–242.
5. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення : монографія / Криштанович М. Ф., Пушак Я. Я., Флейчук М. І., Франчук В. І. Львів : Сполом, 2020. 418 с.
6. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Постанова Каб. Міністрів України від 20.03.2022 № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>
7. Деякі питання Державної служби якості освіти України : Постанова Каб. Міністрів України від 14.03.2018 № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2018-%D0%BF#top>
8. Деякі питання Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій : Постанова Каб. Міністрів України від 08.06.2016 № 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-2016-%D0%BF#Text>
9. Деякі питання Міністерства в справах ветеранів : Постанова Каб. Міністрів України від 27.12.2018 № 1175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF#top>
10. Деякі питання надання первинної медичної допомоги в умовах воєнного стану : наказ МОЗ України від 17.03.2022 № 496. URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-17032022--496-dejaki-pitannja-nadannja-pervinnoi-medichnoi-dopomogi-v-umovah-voennogo-stanu>
11. Деякі питання Національної соціальної сервісної служби України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 № 783. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-%D0%BF#top>
12. Длугопольська Т. Соціальні права в контексті забезпечення соціальної безпеки громадян. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 2 (10). С. 63–68.
13. Допомога від держави для ВПО: хто та як отримуватиме виплату з травня : офіц. сайт Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL: <https://www.minre.gov.ua/page/dopomoga-vid-derzhavy-dlya-vpo-hto-ta-yak-otrymuvatyme-vyplatu-z-travnya>
14. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#top
15. Загальна декларація прав людини : міжнародний документ від 10.12.1948 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
16. Ляш О. І. Системна парадигма соціальної безпеки на різних рівнях суспільної ієрархії. *Механізм регулювання економіки*. 2011. №2. С. 23–32. URL: https://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/acticles/issue_13/O_I_IlyashA_

system_paradigm_of_social_security_is_on_the_differ ent_levels_of_public_hierarchy.pdf

17. Клименко Н. Г. Державне регулювання діяльності громадян та інституцій в умовах карантину: сучасний стан та шляхи удосконалення. *Наук. часопис Академії національної безпеки*. 2021. Вип. 2 (30). С. 40–59. DOI: <https://doi.org/10.53305/2523-4927.2021.30.03>

18. Коленда Н. В., Колосок А. М., Черчик А. О. Соціальне підприємництво та соціально відповідальний бізнес у системі забезпечення соціальної безпеки населення : монографія. Луцьк : Терен, 2017. 136 с.

19. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінкомінтер, 1999. 736 с.

20. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

21. Концептуальні основи соціоекологоекономічної безпеки : кол. монографія / Л. М. Черчик, Н. В. Коленда, Н. М. Матвійчук та ін. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. М. Черчик. Луцьк : Терен, 2018. 496 с.

22. Куценко В. І., Удовиченко В. П. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку. Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2010. 652 с.

23. Лікарі поруч: що треба знати про медпослуги для ВПО під час воєнного стану : офіц. сайт Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL: <https://www.minre.gov.ua/page/dopomogavid-derzhavy-dlya-vpo-hto-ta-yak-otrymuvatyme-vyplatu-z-travnya>

24. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені наказом Міністерства економічного розвитку й торгівлі України від 29.10.2013 №1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>

25. Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права : міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_042

26. Ніколаєв Є. Соціальна безпека в традиції нехтування гуманістичними цінностями. *Політичний менеджмент*. 2011. №4. С. 60–75.

27. Онищенко В. О., Завора Т. М., Чепурний О. В. Соціальна безпека регіону: теоретичні та прикладні аспекти : монографія. Полтава : ПолтНТУ, 2015. 274 с.

28. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 №2801–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

29. Пасека С. Р. Соціальна безпека як ключова умова розвитку суб'єктів господарювання. *Вісн. Хмельн. нац. ун-ту*. 2011. №6. Т. 1. С. 213–216.

30. Питання Міністерства економіки : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 №459. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF#top>

31. Питання надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні : Постанова Каб. Міністрів України від 07.03.2022 №220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2022-%D0%BF#Text>

32. Підлипна Р. П. Методологічні засади тлумачення дефініції «соціальна безпека». *Наук. вісн. НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.2. С. 275–280.

33. Приятельчук А. О., Іщенко О. М. Соціальна безпека в контексті управління розвитком суспільних відносин. *Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук*. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2010. №19. С. 135–140.

34. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці : Закон України від 28.12.2014 №77–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/77-19#Text>

35. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 №3236–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#top>

36. Про встановлення карантину та запровадження посилених проти-епідемічних заходів на території зі значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Каб. Міністрів України від 22.07.2020 № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/641-2020-%D0%BF/ed20200722#Text>

37. Про затвердження переліку адміністративно-територіальних одиниць, на території яких надається допомога застрахованим особам у рамках Програми «Підтримка» : розпорядження Каб. Міністрів України від 06.03.2022 №204-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/204-2022-%D1%80#Text>

38. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України : Постанова Каб. Міністрів України від 20.08.2014 р. №360. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#top>

39. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : Постанова Каб. Міністрів України від 16.12.2015 р. №1052. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF#top>

40. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці : Постанова Каб. Міністрів України від 11.02.2015 № 96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96-2015-%D0%BF#top>

41. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Каб. Міністрів України від 28.10.2015 № 878. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#top>

42. Про затвердження Положення про Міністерство молоді та спорту України : Постанова Каб. Міністрів України від 02.07.2014 №220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2014-%D0%BF#top>

43. Про затвердження Положення про Міністерство освіти й науки України : Постанова Каб. Міністрів України від 16.10.2014 р. №630. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF#top>

44. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України : Постанова Каб. Міністрів України від 25.03.2015 № 267. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF#top>

45. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України : Постанова Каб. Міністрів України від 17.06.2015 № 423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#top>

46. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України : Постанова Каб. Міністрів України від 23.07.2014 № 280. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF#top>

47. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб унаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні : Постанова Каб. Міністрів України від 20.03.2022 № 331. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-%D0%BF#Text>

48. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794–VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/794-18>

49. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

50. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 № 586–XIV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/586-14>

51. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469–VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

52. Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 26.02.2022 р. № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-2022-%D0%BF#Text>

53. Про підтримку окремих категорій населення, яке постраждало у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України : Постанова Каб. Міністрів України від 16.04.2022 № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-2022-%D0%BF#Text>

54. Про Раду національної безпеки й оборони України : Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text>

55. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402–VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

56. Про утворення Національної служби здоров'я України : Постанова Каб. Міністрів України від 27.12.2017 № 1101. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1101-2017-%D0%BF#top>

57. Публічне управління та національна безпека : монографія / А. М. Михненко, Н. М. Грущинська, Ю. В. Нестеряк, Я. Ф. Жовнірчик, І. І. Дейнега, В. П. Приходько, М. Л. Ніжніков, Е. М. Макаренко, О. В. Поліщук, І. В. Чібисова ; за ред. д-ра іст. наук, проф. А. М. Михненка і д-ра екон. наук, доц. Н. М. Грущинської. Київ : НАУ, 2019. 340 с.

58. Радіонова Н. Як отримати компенсацію за втрачене під час воєного стану житло. URL: <http://jurfem.com.ua/yak-otrymaty-kompensatsiia-za-vtrachene-pid-chas-viyny-zhytlo/>

59. Роз'яснення для роботодавців: компенсація від держави за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб : Офіц. сайт Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL: <https://www.minre.gov.ua/page/rozyasnennya-dlya-robotodavciv-kompensaciya-vid-derzhavy-za-pracevlashtuvannya-vnutrishno>

60. Сидорчук О. Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення : монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с.

61. Сидорчук О. Г., Новікова О. Ф. Соціальні небезпеки та їх наслідки в умовах збройного конфлікту на Сході України. Наук. часопис Академії національної безпеки. 2017. № 1/2 (13/14). С. 149–161.

62. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні: реальний стан та перспективи реформування: аналітичний звіт Центру громадської експертизи. Київ : 2009. 108 с. URL: https://www.irf.ua/files/ukr/programs_law_areas_public_2028_ua_law.pdf

63. Скуратівський В., Линдюк О. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення. Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. 2011. № 3. С. 194–204.

64. Соціальний проєкт «Прихисток» : офіц. сайт М-ва економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=7e3805db-3e60-41e7-bde6-1f76a77df6b5&title=SotsialniiProktprikhistok>

65. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки : монографія / О. Ф. Новікова, О. Г. Сидорчук, О. В. Панькова [та ін.] ; Львів. регіон. ін-т держ. упр. НАДУ ; НАН України, Ін-т економіки промисловості. Київ ; Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.

66. Стратегія та засоби конвергенції системи соціальної безпеки України та ЄС у процесі євроінтеграції : монографія / за ред. д.е.н., проф. Т. Г. Васильціва, к.е.н., доц. Р. Л. Лупака. Львів : Вид-во ННБК «АТБ», 2018. 303 с.

67. Україна як соціальна держава: гасло для політичної конкуренції чи шлях до солідаризації суспільства? / за заг. ред. В. Воротіна. Київ : НІСД, 2008. 42 с.

68. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. / за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського. Київ : НАДУ, 2008. Ч. 1. 523 с.

69. Шевчук П. І. Соціальна політика. Львів : Світ, 2003. 400 с.

70. Щербатюк М., Яворський В. Право на охорону здоров'я. Офіц. сайт Української Гельсінської спілки. URL: <http://old.helsinki.org.ua/index.php?id=1152704590>

71. Bedeski, R. Human Security, Knowledge, and the Evolution of the Northeast Asian State. Centre for Global Studies, University of Victoria, 2000. Open access: <http://www.globalcentres.org/docs/bedeski.html>
72. Edmiston, D. Social Security Privatization in the UK: a means to whose end? People, Place and Policy. 2014. Vol. 8(2). P. 113–128.
73. Esping-Andersen, G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. Cambridge : Polity Press, 1990.
74. Human Development Report 1994 / United Nations Development Programme. Oxford University Press, 1994. 226 p.
75. Lister, R. New Conceptions of Citizenship, In: N. Ellison and C. Pierson, Developments in social policy. Basingstoke : Macmillian, 1998.
76. Paris, R. Human Security: Paradigm Shift or Hot Air? International Security. 2001. Vol. 26. № 2.
77. Thomas, C. Global Governance, Development and Human Security: Exploring the Links. Third World Quarterly. 1999. Vol. 22. № 2.

References

1. Bezzubov, D. O. (2016), Orhanizatsiino-pravovi zasady zabezpechennia suspilnoi bezpeky [Organizational and legal principles of ensuring public safety] (Doctor's thesis), Kyiv ([in Ukrainian]).
2. Vorotniuk, M., Sushko, O. (2010), Liudska bezpeka yak imperatyv suchasnoi epokhy: perenis fokusu z derzhavy na liudynu [Human security as an imperative of the modern era: shifting the focus from the state to the person.], Kyiv : Predstavnytstvo Fondu im. Fridrikha Eberta v Ukraini (in Ukrainian).
3. Davydiuk, O. O. Sotsialna bezpeka: problemy teoretychnoho analizu ta pobudovy systemy pokaznykiv [Social security: problems of theoretical analysis and construction of a system of indicators], Retrieved from: <https://docs.google.com/document/d/1mMOTPolIAR6mkLKwZITa0fVGIXPIxaOHyDA3qWpm9Yk/edit> (accessed: 10 July 2022).
4. Derevianko, A. I. (2020), Funktsionalna osnova diialnosti subiektiv sotsialnoi bezpeky [Functional basis of activity of social security subjects], Yurydychna nauka, no 4 (106), vol. 1, pp. 238–242.
5. Kryshtanovych, M. F., Pushak, Ya. Ya., Fleischuk, M. I., Franchuk, V. I. (2020), Derzhavna polityka zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy: osnovni napriamky ta osoblyvosti zdiisnennia [State policy of ensuring national security of Ukraine: main directions and peculiarities of implementation], Lviv : Spolom (in Ukrainian).
6. Deiaki pytannia vyplaty dopomohy na prozhyvannia vnutrishno peremishchenym osobam : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.03.2022 №332. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text> (accessed 10 July 2022).

7. Deiaki pytannia Derzhavnoi sluzhby yakosti osvity Ukrainy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14.03.2018 № 168, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2018-%D0%BF#top> (accessed: 10 July 2022).

8. Deiaki pytannia Ministerstva z pytan reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 08.06.2016 № 376, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-2016-%D0%BF#Text> (accessed: 10 July 2022).

9. Deiaki pytannia Ministerstva u spravakh veteraniv : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.12.2018 № 1175, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF#top> (accessed: 10 July 2022).

10. Deiaki pytannia nadannia pervynnoi medychnoi dopomohy v umovakh voiennoho stanu : nakaz MOZ Ukrainy vid 17.03.2022 № 496, Retrieved from: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-17032022--496-dejaki-pitannja-nadannja-pervinnoi-medichnoi-dopomogi-v-umovah-voennogo-stanu> (accessed: 10 July 2022).

11. Deiaki pytannia Natsionalnoi sotsialnoi servisnoi sluzhby Ukrainy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26.08.2020 № 783, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-%D0%BF#top> (accessed: 10 July 2022).

12. Dluhopolska, T. (2017), Sotsialni prava v konteksti zabezpechennia sotsialnoi bezpeky hromadian [Social rights in the context of ensuring social security of citizens], Aktualni problemy pravoznavstva, vol. 2 (10), pp. 63–68.

13. Dopomoha vid derzhavy dlia VPO: khto ta yak otrymuvatyme vyplatu z travnia [State assistance for Internally Displaced Persons: who and how will receive payment from May] : Ofits. sait Ministerstva z pytan reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy, Retrieved from: <https://www.minre.gov.ua/page/dopomoga-vid-derzhavy-dlya-vpo-hto-ta-yak-otrymuvatyme-vyplatu-z-travnja> (accessed: 10 July 2022).

14. Ievropeiska sotsialna khartiia (perehlianuta) vid 03.05.1996 r., Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#top accessed 10 July 2022).

15. Zahalna deklaratsiia prav liudyny: Mizhnarodnyi dokument vid 10.12.1948 r., Retrieved from: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (accessed: 10 July 2022).

16. Iliash, O. I. (2011), Systemna paradyhma sotsialnoi bezpeky na riznykh rivniakh suspilnoi hierarkhii [The systemic paradigm of social security at different levels of the social hierarchy], Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky, vol. 2, pp. 23–32, Retrieved from: https://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/articles/issue_13/O_I_IlyashA_system_paradigm_of_social_security_is_on_the_differ_ent_levels_of_public_hierarchy.pdf (accessed: 10 July 2022).

17. Klymenko, N. H. (2021), Derzhavne rehuliuвання diialnosti hromadian ta instytutsii v umovakh karantynu: suchasnyi stan ta shliakhy udoskonalennia [State regulation of activities of citizens and institutions under quarantine conditions: current state and ways of improvement], Naukovyi

chasopys Akademii natsionalnoi bezpeky, vol. 2 (30), pp. 40–59. DOI: <https://doi.org/10.53305/2523-4927.2021.30.03>

18. Kolenda, N. V., Kolosok, A. M., Cherchyk, A. O. (2017), Sotsialne pidpriemnytstvo ta sotsialno vidpovidalni biznes v systemi zabezpechennia sotsialnoi bezpeky naselennia [Social entrepreneurship and socially responsible business in the system of social security of the population], Lutsk : Teren (in Ukrainian).

19. Kolpakov, V. K. (1999), Administratyvne pravo Ukrainy [Administrative Law of Ukraine], Kyiv : Yurinkominter (in Ukrainian).

20. Konstytutsiia Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96–VR, Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (accessed: 10 July 2022).

21. Cherchyk, L. M., Kolenda, N. V., Matviichuk, N. M. (2018), Kontseptualni osnovy sotsioekolohoekonomichnoi bezpeky: kolektyvna monohrafiia [Conceptual foundations of socio-ecological and economic security], Lutsk : Teren (in Ukrainian).

22. Kutsenko, V. I., Udovychenko, V. P. (2010), Sotsialna bezpeka v konteksti staloho rozvytku [Social security in the context of sustainable development], Chernihiv : Vydavets Lozovyi V. M. (in Ukrainian).

23. Likari poruch: shcho treba znaty pro medposluhy dlia VPO pid chas voiennoho stanu [Doctors nearby: what you need to know about medical services for internally displaced persons during martial law]. Ofits. sait Ministerstva z pytan reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy, Retrieved from: <https://www.minre.gov.ua/page/dopomoga-vid-derzhavy-dlya-vpo-hto-ta-yak-otrymuvatyme-vyplatu-z-travnya> (accessed: 10 July 2022).

24. Metodychni rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy, zatverdzeni nakazom Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy vid 29.10.2013 r. № 1277, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (accessed: 10 July 2022).

25. Mizhnarodnyi pakt pro ekonomichni, sotsialni i kulturni prava: Mizhnarodnyi dokument vid 16.12.1966 r., Retrieved from: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (accessed: 10 July 2022).

26. Nikolaiev, Ye. (2011), Sotsialna bezpeka u tradytsii nekhtuvannia humanistychnymy tsinnostiamy. [Social security in the tradition of neglecting humanistic values], Politychnyi menedzhment, vol. 4, pp. 60–75.

27. Onyshchenko, V. O., Zavora, T. M., Chepurnyi, O. V. (2015), Sotsialna bezpeka rehionu: teoretychni ta prykladni aspekty [Social security of the region: theoretical and applied aspects], Poltava : PoltNTU (in Ukrainian).

28. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia : Zakon Ukrainy vid 19.11.1992 № 2801–XII, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (accessed: 10 July 2022).

29. Pasiaka, S. R. (2011), Sotsialna bezpeka yak kliuchova umova rozvytku subiektiv hospodariuvannia [Social security as a key condition

for the development of economic entities], Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu, no 6, vol. 1, pp. 213–216.

30. Pytannia Ministerstva ekonomiky : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.08.2014 №459, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459–2014-%D0%BF#top> (accessed: 10 July 2022).

31. Pytannia nadannia humanitarnoi ta inshoi dopomohy tsyvilnomu naselenniu v umovakh voiennoho stanu v Ukraini : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 07.03.2022 №220, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220–2022-%D0%BF#Text> (accessed: 10 July 2022).

32. Pidlypna, R. P. (2015), Metodolohichni zasady tlumachennia definitsii «sotsialna bezpeka» [Methodological principles of interpretation of the definition «social security»], Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy, vol. 25.2, pp. 275–280.

33. Pryiatelchuk, A. O., Ishchenko, O. M. (2010), Sotsialna bezpeka v konteksti upravlinnia rozvytkom suspilnykh vidnosyn [Social security in the context of managing the development of social relations], Almanakh. Filosofski problemy humanitarnykh nauk, Kyiv : Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka, vol. 19, pp. 135–140.

34. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo reformuvannia zahalnooboviazkovoho derzhavnoho sotsialnoho strakhuvannia ta lehalizatsii fondu oplaty pratsi : Zakon Ukrainy vid 28.12.2014 №77–VIII, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/77–19#Text> (accessed: 10 July 2022).

35. Pro volontersku diialnist : Zakon Ukrainy vid 19.04.2011 №3236–VI, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236–17#top> (accessed: 10 July 2022).

36. Pro vstanovlennia karantynu ta zaprovadzhennia posylenykh protyepidemichnykh zakhodiv na terytorii iz znachnym poshyrenniam hostroi respiratornoi khvoroby COVID-19, sprychynenoi koronavirusom SARS-CoV–2: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22.07.2020 №641, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/641–2020-%D0%BF/ed20200722#Text> (accessed: 10 July 2022).

37. Pro zatverdzhennia pereliku administratyvno-terytorialnykh odynts, na terytorii yakykh nadaietsia dopomoha zastrakhovanyim osobam v ramkakh Prohramy «iePidtrymka» : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 06.03.2022 №204-r, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/204–2022-%D1%80#Text> (accessed: 10 July 2022).

38. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Derzhavnu mihratsiinu sluzhbu Ukrainy : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.08.2014 №360, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360–2014-%D0%BF#top> (accessed: 10 July 2022).

39. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Derzhavnu sluzhbu Ukrainy z nadzvychainykh sytuatsii : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16.12.2015 №1052, Retrieved from: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052–2015-%D0%BF#top> (accessed: 10 July 2022).

40. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Derzhavnu sluzhbu Ukrainy z pytan pratsi : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11.02.2015 №96, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96-2015-%D0%BF#top> (accessed: 10 July 2022).

41. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.10.2015 №878, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#top> (accessed: 10 July 2022).

42. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ministerstvo molodi ta sportu Ukrainy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 02.07.2014 №220, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2014-%D0%BF#top> (accessed: 10 July 2022).

43. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16.10.2014 №630, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF#top> (accessed: 10 July 2022).

44. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25.03.2015 №267, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF#top> (accessed: 10 July 2022).

45. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.06.2015 №423, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#top> (accessed: 10 July 2022).

46. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Pensiyni fond Ukrainy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.07.2014 №280, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF#top> (accessed: 10 July 2022).

47. Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia robotodavtsiu kompensatsii vytrat na oplatu pratsi za pratsevlashtuvannia vnutrishno peremishchenykh osib naslidok provedennia boiovykh dii pid chas voiennoho stanu v Ukraini: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.03.2022 №331, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-%D0%BF#Text> (accessed: 10 July 2022).

48. Pro Kabinet Ministriv Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 27.02.2014 №794–VII, Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/794-18> (accessed: 10 July 2022).

49. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 №280/97–VR, Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (accessed: 10 July 2022).

50. Pro mistsevi derzhavni administratsii : Zakon Ukrainy vid 09.04.1999 №586–XIV, Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/586-14> (accessed: 10 July 2022).

51. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 № 2469–VIII, Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (accessed: 10 July 2022).

52. Pro osoblyvosti vyplaty ta dostavky pensii, hroshovykh dopomoh na period vvedennia voiennoho stanu : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26.02.2022 № 162, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-2022-%D0%BF#Text> (accessed: 10 July 2022).

53. Pro pidtrymku okremykh katehorii naselennia, yake postrazhdalo u zviazku z viiskovoiu ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16.04.2022 № 457, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-2022-%D0%BF#Text> (accessed: 10 July 2022).

54. Pro Radu natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 05.03.1998 № 183/98–VR, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed: 10 July 2022).

55. Pro sudoustrii i status suddiv : Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 № 1402–VIII, Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (accessed: 10 July 2022).

56. Pro utvorennia Natsionalnoi sluzhby zdorovia Ukrainy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.12.2017 № 1101, Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1101-2017-%D0%BF#top> (accessed: 10 July 2022).

57. Mykhnenko, A. M., Hrushchynska, N. M., Nesteriak, Yu. V., Zhovnirchuk, Ya. F., Deineha, I. I., Prykhodko, V. P., Nizhnikov, M. L., Makarenko, E. M., Polishchuk, O. V., Chibisova, I. V. (2019), Publichne upravlinnia ta natsionalna bezpeka [Public administration and national security], Kyiv : NAU (in Ukrainian).

58. Radionova, N. (2022), Yak otrymaty kompensatsiiu za vtrachene pid chas voiennoho stanu zhytlo [How to get compensation for housing lost during martial law], Retrieved from: <http://jurfem.com.ua/yak-otrymaty-kompensatsiu-za-vtrachene-pid-chas-viyny-zhytlo/> (accessed: 10 July 2022).

59. Roziasnennia dlia robotodavtsiv: kompensatsiia vid derzhavy za pratsevlashtuvannia vnutrishno peremishchenykh osib [Clarification for employers: compensation from the state for employment of internally displaced persons] : Ofits. sait Ministerstva z pytan reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy, Retrieved from: <https://www.minre.gov.ua/page/rozyasnennya-dlya-robotodavciv-kompensaciya-vid-derzhavy-za-pratsevlashtuvannya-vnutrishno> (accessed: 10 July 2022).

60. Sydorчук, O. H. (2018), Sotsialna bezpeka: derzhavne rehuliuвання ta orhanizatsiino-ekonomichne zabezpechennia [Social security: state regulation and organizational and economic support], Lviv : LRIDU NADU (in Ukrainian).

61. Sydorчук, O. H., Novikova, O. F. (2017), Sotsialni nebezpeky ta yikh naslidky v umovakh zbroinoho konfliktu na Skhodi Ukrainy [Social dangers and their consequences in the conditions of armed conflict in the East of Ukraine] Naukovyi chasopys Akademii natsionalnoi bezpeky. vol. 1/2 (13/14), pp. 149–161.

62. Systema sotsialnoho zakhystu ta sotsialnoho zabezpechennia v Ukrainy: realnyi stan ta perspektyvy reformuvannia [The system of social

protection and social security in Ukraine: the real state and prospects for reform] (2009), Retrieved from: https://www.irf.ua/files/ukr/programs_law_areas_publ_2028_ua_law.pdf (accessed: 10 July 2022).

63. Skurativskyi, V., Lyndiuk, O. (2011), Sotsialna bezpeka ukrainskoho suspilstva ta shliakhy yii zabezpechennia [Social security of Ukrainian society and ways to ensure it], Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrain, vol. 3, pp. 194–204.

64. Sotsialnyi proiekt «Prykhystok» [Social project «Shelter»]: Ofits. Sait Ministerstva ekonomiky Ukrainy, Retrieved from: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=7e3805db-3e60-41e7-bde6-1f76a77df6b5&title=SotsialniiProktprikhistok> (accessed: 10 July 2022).

65. Novikova, O. F., Sydorchuk, O. H., Pankova, O. V. (2018), Stan ta perspektyvy sotsialnoi bezpeky v Ukraini: ekspertni otsinky [State and prospects of social security in Ukraine: expert assessments], Kyiv ; Lviv : LRIDU NADU (in Ukrainian).

66. Vasylytsiv, T. H., Lupak, R. L. (2018), Stratehiia ta zasoby konverhentsii systemy sotsialnoi bezpeky Ukrainy ta YeS u protsesi yevrointehratsii [Strategy and means of convergence of the social security system of Ukraine and the EU in the process of European integration], Lviv : Vydavnytstvo NNVK «ATB» (in Ukrainian).

67. Vorotin, V. (2008), Ukraina yak sotsialna derzhava: haslo dlia politychnoi konkurentsii chy shliakh do solidaryzatsii suspilstva? [Ukraine as a social state: a slogan for political competition or a path to social solidarity?], Kyiv : NISD (in Ukrainian).

68. Skurativskyi, V. A., Troshchynskyi, V. P. (2008), Upravlinnia sotsialnym i humanitarnym rozvytkom [Management of social and humanitarian development], Kyiv : NADU (in Ukrainian).

69. Shevchuk, P. I. (2003), Sotsialna polityka [Social policy], Lviv : Svit (in Ukrainian).

70. Shcherbatiuk, M., Yavorskyi, V. Pravo na okhoronu zdorovia [The right to health care] : Ofits. sait Ukrainskoi Helsinskoj spilky, Retrieved from: <http://old.helsinki.org.ua/index.php?id=1152704590> (accessed: 10 July 2022).

71. Bedeski, R. (2000), Human Security, Knowledge, and the Evolution of the Northeast Asian State, Centre for Global Studies, University of Victoria. Open access: <http://www.globalcentres.org/docs/bedeski.html>

72. Edmiston, D. (2014), Social Security Privatization in the UK: a means to whose end? People, Place and Policy, vol.8 (2), pp. 113–128.

73. Esping-Andersen, G. (1990), The Three Worlds of Welfare Capitalism, Cambridge : Polity Press.

74. Human Development Report 1994, United Nations Development Programme, Oxford University Press.

75. Lister, R. (1998), New Conceptions of Citizenship, In: N. Ellison and C. Pierson, Developments in social policy, Basingstoke : Macmillian.

76. Paris, R. (2001), Human Security: Paradigm Shift or Hot Air? International Security, vol. 26. no 2.

77. Thomas, C. (1999), Global Governance, Development and Human Security: Exploring the Links, Third World Quarterly, vol. 22. no 2.

